

ONNENTUPA OY:N PERHEKOTIEN PERHETYÖ
Käsikirja henkilökunnalle

Marianne Kleimola
Opinnäytetyö, syksy 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kleimola, Marianne. Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö. Käsikirja henkilökunnalle. Helsinki, syksy 2015, 58 s.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalian koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Onnentupa Oy:n perhekodit on Keski-Uudellamaalla toimiva yksityisiä perhetyön ja lastensuojelun sijaishuollon palveluita tuottava yritys. Yrityksellä on kolme ammatillista perhekotia, jotka tarjoavat ympärivuorokautista sijaishuoltoa kodinomaisissa olosuhteissa huostaan otetuille ja avohuollon tukitoimena sijoitetuille lapsille ja nuorille. Yritys tarjoaa myös lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa, jota varten on kolme asuntoa. Perhetyötä varten yrityksellä on kaksi asuntoa, joissa perheet asuvat perhekuntoutusjakson ajan.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa dokumentoidussa muodossa oleva käytännön työväline Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön laadukkaan toteuttamisen tueksi. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä henkilökunnalle selkeä, helppokäyttöinen, työtä tukeva ja helposti päivitettävä käsikirja. Käsikirjan tarkoituksena on lyhyiden lukujen avulla johdatella lukija aiheeseen ja tarjota verkkosivuille vievien internet-linkkien avulla mahdollisuus uuden tiedon löytämiseen ja vanhan tarkistamiseen. Käsikirjan tavoitteena on saattaa lukija pohtimaan omaa toimintaansa ja sen merkitystä perheiden kohtaamisessa.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Opinnäytetyö koostuu opinnäytetyöraportista ja produktiosta, joka on käsikirja Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön henkilökunnalle. Toimeksiantosopimuksen mukaisesti opinnäytetyön produktiosa ei ole julkinen, eikä se ole opinnäytetyön liitteenä.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentuu perheen, vanhemmuuden ja perhetyön käsitteiden määrittelystä sekä dialogisuuden ja perheen jäsenten osallisuuden huomioimisesta perhetyössä. Teoriaosuuden lisäksi opinnäytetyöraportissa esitellään opinnäytetyöprosessin vaiheet ja kerrotaan käsikirjan sisältö- ja ulkoasuvalintoihin vaikuttaneista tekijöistä. Sekä opinnäytetyöraportin että käsikirjan lähdeaineistona käytettiin kirjallisuutta, tutkimuksia, hankeraportteja ja verkkosivustoja. Käsikirjan laatimisen eri vaiheissa käytettiin apuna konsulttatiota ja yrityksen henkilökunnalta saatuja palautteita.

Valmis käsikirja otettiin yrityksessä käyttöön kansiona ja sähköisenä versiona ennen opinnäytetyön valmistumista. Valmiista käsikirjasta kerättiin palautetta henkilökunnalta. Saatujen palautteiden perusteella käsikirja on monipuolinen ja kattava sekä selkeä ja helppolukuinen työväline, jota työntekijät voivat käyttää eri tavoin omiin tarpeisiinsa. Käsikirja on tarkoitettu toimeksi antaneen yrityksen perhetyön henkilökunnan ja sijaisten käyttöön. Käsikirjaa voidaan käyttää myös uuden työntekijän sekä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden perehdyttämisen ja ohjauksen tukena.

Asiasanat: käsikirjat, perhe, perhetyö, produktio, vanhemmuus

ABSTRACT

Kleimola, Marianne

The family work of Onnentupa Oy:n perhekodit. A staff manual. 58 p. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services Degree: Bachelor of Social Services.

Onnentupa Oy:n perhekodit is a company producing private family work and child welfare foster care services. The company has three professional foster family homes, providing foster care for children and youth taken into care, or placed in open care as a support measure. The company also provides after care as defined in the Child Welfare Act. To carry this out, the company has three apartments. For family work, the company has two apartments where families live during their family rehabilitation period.

The purpose of the thesis was to produce a documented practical tool to support the high quality family work Onnentupa Oy:n perhekodit provides. The aim of the thesis was to create a manual for the company's staff to support their daily work. The manual needed to be clear, easy to use and easily updatable. With the help of internet links, the purpose of the manual is to offer the user an opportunity to find and check information. The aim of the manual is to persuade the user to consider his or her actions when meeting families, and to ponder the meaning and the effects of those actions.

The thesis was made as a production. The thesis consists of theory and a manual, directed to the staff of Onnentupa Oy:n perhekodit. Due to the mandate agreement, the manual is not public.

The theoretical framework of the thesis builds upon defining the concepts of family, parenthood and family work, and paying attention to dialogism and family involvement in the said family work. In addition to the theoretical part, the thesis report also displays the steps of the thesis' making process and presents the factors behind the choices for the appearance and the contents of the manual. Literature, websites and project reports were used as source material for both the thesis report and the manual. Consultation was used at the various stages of the manual's making process, together with feedback from the company's staff.

The finished manual was taken to use before the completion of the thesis, as a folder and an electronic manual. According to the feedback received from the company's staff, the manual is a versatile, comprehensive and easily readable tool, able to cover multiple needs in different situations. The manual is intended for the staff and substitutes of the family work of Onnentupa Oy:n perhekodit, but can also be used as a supporting element when training and guiding the company's new staff.

Key words: family, family work, parenthood, manuals, production

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 PERHE JA VANHEMMUUS.....	7
2.1 Perheen määritelmä	7
2.2 Vanhemmuus	9
3 PERHETYÖ	11
3.1 Perhetyön kehitys.....	11
3.2 Taustalla oleva lainsäädäntö ja perhetyön määritelmiä.....	12
3.3 Perhetyö prosessina.....	17
3.4 Perhetyön tavoitteet	19
3.5 Osallisuuden näkökulma perhetyössä	21
3.6 Dialogisuuden merkitys perheiden kohtaamisessa.....	23
3.7 Vanhemmuuden tukemisen haasteet ja keinot perhetyössä	25
4 OPINNÄYTETYÖN YHTEISTYÖTAHO JA LÄHTÖKOHDAT	29
4.1 Yhteistyötaho.....	29
4.2 Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö	29
4.3 Perhetyön arvot	31
5 OPINNÄYTETYÖN TOTETUTUS.....	32
5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	32
5.2 Käsikirjan suunnittelu.....	34
5.3 Opinnäytetyön toteutus.....	38
5.4 Opinnäytetyöprosessin arviointi.....	41
5.5 Käsikirjan arviointi	43
6 POHDINTA	47
6.1 Yhteenveto	47
6.2 Työn eettisyys ja luotettavuus	47
6.3 Ammatillinen kasvu	49
LÄHTEET	52

1 JOHDANTO

Perhetyötä määrittävät uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (417/2007) muutoksineen. Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesti perhetyö ei ole enää lastensuojelulain mukainen avohuollon tukitoimi vaan osa yleisiä sosiaalipalveluja. Lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle on kuitenkin tarvittaessa järjestettävä lastensuojelulain (417/2007) mukaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehostettua perhetyötä. Lastensuojelulaki sisältää myös säädöksen, jolla veloitetaan ottamaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Huostaanoton purkamista harkittaessa perheen arjen uudelleen muotoutumisen tukeminen perhetyön keinoin on usein tarkoituksenmukaista.

Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarvittavia palveluja ja tukitoimia riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Uuden sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain muutosten myötä julkisen sektorin, järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien tarjoamien erilaisten perhetyön palveluiden tarpeen voidaan odottaa kasvavan. Perhetyö osana yleisiä sosiaalipalveluja on vasta muotoutumassa.

Opinnäytetyöni yhteistyötaho on yksityisiä perhetyön ja lastensuojelun sijaishuollon palveluita tarjoava Onnentupa Oy:n perhekodit, jonka palveluksessa olen työskennellyt vuodesta 2007. Yritys tarjoaa perhetyön palveluita kunnille, jotka voivat ostaa niitä perheille. Yrityksen perhetyöllä pystytään vastaamaan sekä sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön että lastensuojelulain tehostetun perhetyön vaatimuksiin, ja se soveltuu työmuotona myös osaksi huostaanoton lakkautustyöskentelyä.

Perhetyön palveluita yritys on tuottanut kesästä 2015 alkaen. Syksyllä 2014 yrityksessä käynnistyivät suunnitelmat laajentaa toimintaa perhetyöhön ja yrityksen

toimitusjohtaja tarjosi mahdollisuutta osallistua perhetyön suunnittelu- ja kehittämistyöhön. Toimeksianto opinnäytetyön aiheena oli ajankohtainen ja työelämälähtöinen. Suunnittelu- ja kehittämistyön edetessä opinnäytetyöni aiheeksi muotoutui perhetyön käsikirja suunnittelu ja toteutus.

Opinnäytetyöni on toiminnallinen eli kehittämispainotteinen opinnäytetyö. Opinnäytetyöni koostuu kahdesta osasta: opinnäytetyöraportista ja produktiosta eli tuotoksesta, joka on käsikirja Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön henkilökunnalle. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa dokumentoidussa muodossa oleva käytännön työväline Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön laadukkaan toteuttamisen tueksi. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä henkilökunnalle selkeä, helppokäyttöinen, työtä tukeva ja helposti päivitettävä käsikirja. Käsikirjan tarkoituksena on lyhyiden lukujen avulla johdatella lukija aiheeseen ja tarjota verkkosivuille vievien internet-linkkien avulla mahdollisuus uuden tiedon löytämiseen ja vanhan tarkistamiseen. Käsikirjan tavoitteena on saattaa lukija pohtimaan omaa toimintaansa ja sen merkitystä perheiden kohtaamisessa. Toimeksiantosopimuksen mukaisesti opinnäytetyöni produktiossa ei ole julkinen, joten se ei ole tämän opinnäytetyöraportin liitteenä.

Opinnäytetyöraportin ensimmäisissä luvuissa määrittelen perheen, vanhemmuuden ja perhetyön käsitteet sekä käsittelen osallisuuden ja dialogisuuden merkitystä perhetyössä. Lähden opinnäytetyössäni ajatuksesta, että onnistunut ja laadukas perhetyö edellyttää perheiden erilaisuuden huomioimista, aitoa dialogisuutta ja perheen kaikkien jäsenten mahdollisuutta osallisuuteen. Lisäksi käsitteelen perhetyön prosessin yleistä mallia ideaalitasolla, koska Onnentupa Oy:n perhekotien tarjoaman perhetyön prosessikuvaus on keskeinen osa perhetyön käsikirjan sisältöä. Opinnäytetyöraportissani rajaan perhetyön käsitteiden määrittelyn yleiselle tasolle. Luvuissa 4 ja 5 kerron opinnäytetyön lähtökohdista ja kuvaan opinnäytetyöprosessia ja siihen liittyvän perhetyön käsikirjan suunnittelua ja toteutusta. Lopuksi arvioin koko opinnäytetyöprosessia ja pohdin omaa ammatillista kasvuani. Tässä opinnäytetyössä perhetyön käsikirjalla tarkoitetaan Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön henkilökunnan käsikirjaa.

2 PERHE JA VANHEMMUUS

2.1 Perheen määritelmä

Viime vuosikymmeninä perhemuodot ovat moninaistuneet ja perheen määrittely on käynyt entistä haasteellisemmaksi (Paajanen 2007, 7). Kahden vanhemman ydinperhemallin lisäksi on tullut erityyppisten perheiden yhdistelmiä ja yhdessä asumisen muotoja, joissa huolehditaan lapsista. Yksinhuoltaja- ja uusperheiden lisäksi osa lapsista kasvaa adoptio-, sateenkaari- ja apilaperheissä sekä monikulttuurisissa perheissä ja sijaisperheissä. (Uusimäki 2005, 10.) Puroilan (2004, 7) mukaan perhe ei välttämättä muodostu sukulaisuussuhteen eikä yhteisen asuinpaikan perusteella. Perhemäärittelyissä keskeiselle sijalle tulisi nousta lasten merkityksellisiksi kokemat ihmissuhteet.

Perhe ja parisuhde ovat aina olleet yhteiskunnan tärkeimpiä tukipilareita. Tutkimusten mukaan suomalaiset kokevat perheen ja parisuhteen hyvin tärkeiksi asioiksi elämässään. Ne merkitsevät läheisyyttä, vastuuta muista, yhdessä olemista ja henkistä tukea. Perhesuhteiden moninaistumisesta huolimatta perheen merkitys on säilynyt ja jopa kasvanut. Myös erilaisissa arvo- ja asennetutkimuksissa todetaan, että ihmiset pitävät terveyden lisäksi perhettä ja parisuhdetta elämänsä tärkeimpinä asioina. Vuonna 2010 julkaistun suuren eurooppalaisen arvotutkimuksen mukaan perheen arvostus Suomessa on kasvanut tasaisesti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Avio- tai avoliitossa olevista naisista 97 prosenttia ja miehistä 90 prosenttia pitää perhettään erittäin tärkeänä asiana elämässään. (Lainiala, 2010, 7.)

Perheen määrittely vaihtelee eri kulttuureissa ja tieteenaloilla. Monissa perhetyön palveluissa perhe määritellään siten, että siihen kuuluvat lapsi ja lapsen viralliset huoltajat. Lapsen virallisia huoltajia voivat olla lapsen molemmat biologiset vanhemmat tai vain toinen biologisista vanhemmista. Huoltajuus voi olla määrätty myös muulle kuin biologiselle vanhemmalle. Useimmiten huoltajuus säilyy biologisilla tai juridisilla vanhemmilla rajoitetuin osin, vaikka lapsi olisi huostaanotettu.

(Vilén ym. 2010, 10–11.) Eron jälkeen vanhemmilla voi olla edelleen lasten yhteishuoltajuus, joka on nykyään hyvin yleinen käytäntö etenkin pikkulapsiperheissä (Airio 2010, 197).

Lainsäädännöstä perheelle ei löydy yhtä ja selkeää määritelmää, vaikka monissa eri lainkohdissa perhettä kuvaillaan ja rajataan. Monet lait eivät edes mainitse sanaa perhe, vaikka antavat oikeuksia ja asettavat velvollisuuksia keskenään läheisille ihmisille. Ydinperheestä johdetut periaatteet ohjaavat pitkälti sitä, mitä perheellä tarkoitetaan lainsäädännössä. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 28.) Rönkön ja Rytkösen (2010, 16) mukaan yhtenä virallisena perheen määritelmänä voidaan pitää tilastokeskuksen määritelmää.

Tilastokeskus muodostaa perheet vuoden vaihteessa Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän mukaan samassa asunnossa asuvista henkilöistä. Tilastokeskus luokittelee perheet lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Avoparit päätellään yhdessä asumisen perusteella. Lapsiperheitä ovat perheet, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheessä voi olla korkeintaan kaksi perättäistä sukupolvea. Jos asutokunnassa on useampia sukupolvia, perhe muodostetaan nuorimmasta sukupolvesta lähtien. Määritelmän mukaan perheessä asuva isovanhempi ei näin ollen kuulu perheeseen. Perheeseen eivät myöskään kuulu perheen kanssa asuvat perheen ulkopuoliset henkilöt, vaikka olisivat perheen sukulaisia. Yhdessä asuvat sisarukset tai serkkuset eivät ole perhe. (Tilastokeskus i.a.)

Tilastokeskuksen määritelmä perheestä on tilastoitavuutensa ja mitattavuutensa vuoksi yksipuolinen ja osittain puutteellinen. Tilastoissa eivät näy esimerkiksi etävanhemmat, jotka monet lapset kokevat omaan perheeseensä kuuluvaksi. (Paa-janen 2007, 12.) Ihmiset määrittelevät perheensä itse. Ja yhä useampi ajattelee, että jokaisella on oikeus määritellä oma perheensä (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 28). Myös Vilén ym. (2010, 10–13) toteavat, että nykyisen näkemyksen mukaan yksilöllä on oikeus määritellä oma perheensä. Erityisesti familistisen perhekäsityksen kulttuureista tulevat määrittelevät perheensä usein laajemmin kuin

ydinperheenä, johon kuuluvat korkeintaan vanhemmat ja heidän naimattomat lapsensa.

Lapsen kehitystä ja hyvinvointia määräävän viitekehyksen määrittää keskeisimmin perhe, jossa lapsi kasvaa. Lasten kanssa elävien aikuisten ratkaisut vaikuttavat aina myös lasten elämään ja saattavat muuttaa perheen olosuhteita. Lapsen eri elämänvaiheissa perheen koko voi muuttua ja perheenjäsenet vaihtua. Perheiden monimuotoisuudesta johtuen aina ei ole yksiselitteistä kenellä aikuisella on oikeus ja velvollisuus lapsen hoitoon ja kasvatukseen (Järvinen ym. 2012, 31–32.) Myös lapset ovat perhesuhteissa vaikuttavia osapuolia. Lapsille perhe merkitsee eri asioita kuin aikuisille. Jokainen lapsi määrittelee omaan perheeseensä kuuluvat henkilöt eri tavalla ja ottaa omalla yksilöllisellä tavallaan paikkansa perheessä. Lasten omia tulkintoja perheestään tulee kunnioittaa. Lasten näkökulmien kuuleminen vaatii aikuisilta herkkyyttä niin perheen arjessa kuin ammattiauttamisessakin. (Rintala-Koskinen 2003, 138–139.)

2.2 Vanhemmuus

Vanhemmuus on käsite, jota voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Vanhemmuus voi olla biologista, juridista, psyykkistä ja sosiaalista. Biologinen vanhemmuus liittyy lapsen ja vanhemman geeniperimään. Juridinen vanhemmuus määräytyy lähtökohtaisesti biologisen vanhemmuuden perusteella. Jos vanhemmat eivät ole avioliitossa, tulee isyys todeta erikseen verikokeella. Adoptiossa juridinen vanhemmuus, vanhemman oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät lapsen adoptiovanhemmille. (Vilén ym. 2010, 10–11; Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 31.) Juridisen perheen ei tarvitse asua yhdessä (Mylärniemi 2007, 7).

Lapsen tukemisessa psyykkisen vanhemmuuden huomioiminen on tärkeää. Psyykinen vanhemmuus tarkoittaa lapsesta huolehtivaa aikuista, jonka lapsi tunnetasolla kokee vanhemmakseen. Lapsi on kiintynyt tähän häntä hoitavaan aikuiseen ja reagoi parhaiten psyykkisen vanhemman antamaan tukeen. Sosiaalisella vanhemmuudella taas viitataan lapsen arjessa elävään aikuiseen, joka

osallistuu lapsen arjen pyörittämiseen sekä arvojen ja toimintamallien opettamiseen. Sosiaalinen vanhempi voi olla esimerkiksi isän tai äidin puoliso. (Vilén ym. 2010, 11; Järvinen ym. 2012, 31.)

Vanhemmuuteen kuuluu myös huoltajuuskäsite. Vuonna 1984 tuli voimaan laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), jonka mukaan lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt joille lapsen huolto on uskottu. Lain mukaan lapsen huoltajaa voidaan muuttaa sopimalla siitä vanhempien kanssa tai oikeuden päätöksellä. Laki mahdollistaa molempien vanhempien säilymisen lapsen huoltajina eron jälkeen. Huollon muoto ei kuitenkaan kerro vanhemmuuden jakautumisesta eronneiden puolisojen kesken. (Kuronen 2003, 110.)

Vanhemmuus on aina keskeneräinen prosessi. Vanhemmuus syntyy lapsen ja vanhemman välisessä vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. Se on vanhemman tapa olla emotionaalisessa ja fyysisessä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Vanhemmuus on lapsen tunteiden, tarpeiden ja viestien tunnistamista ja niihin vastaamista. Vanhemmuus muotoutuu monisukupolisesti omista lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista sekä suvun ja ympärillä olevien aikuisten tavoista toimia vanhempina. Ihminen sosiaalistuu vanhemmuuden rooliin sekä hyvien että huonojen vanhemmuuden kokemustensa kautta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 124.) Jokaisella ihmisellä on oma käsityksensä riittävän hyvästä vanhemmuudesta. Eikä täydellistä vanhemmuutta ole. Vanhemmuudessa on kuitenkin mahdollista kasvaa ja kehittyä koko ajan. (Järvinen ym. 2012, 125.)

3 PERHETYÖ

3.1 Perhetyön kehitys

Tänä päivänä lapsista, nuorista ja perheistä huolehtiminen nähdään yhteiskunnan perustehtävänä. Yhteiskunta on ottanut vastuulleen monia aikaisemmin perheille ja lähiyhteisöille kuuluneita tehtäviä. Suomalaisessa yhteiskunnassa perheistä on huolehdittu eri aikakausina aikakaudelle ominaisella tavalla. Nykyinen perhetyö on lastensuojelun ja kotipalvelujen historiallisen kehityksen tulos. Perhetyön muotoutumiseen ovat osaltaan vaikuttaneet myös suomalainen neuvolatoiminta, päivähoiton rakentuminen sekä koulujen oppilashuollon kehittyminen. (Järvinen ym. 2012, 46.)

Lastensuojelun kehityksen juuret juontavat seurakuntien ja kuntien vastuulla olleesta vaivahoidosta sekä hyväntekeväisyys- ja kansalaisaktiivisuusyhdistysten toiminnasta. Lastensuojelun perhetyön voidaan katsoa alkaneen 1940-luvulla Mannerheimin lastensuojeluliiton aloittaman kodinhoitajakoulutuksen myötä. Kodinhoidon tarkoituksena oli tarjota varattomien, monilapsisten perheiden äideille konkreettista apua ja valistusta kodin ja lasten hoidossa. (Reijonen 2005, 8.) Varsinainen perhetyön idea tuli Suomeen Ruotsista Hemma hos -toiminnasta muun yhdyskuntatyön myötä (Satka 1994, 329). Vuonna 1976 aloittivat Mannerheimin lastensuojeluliitto ja sosiaalhallitus tehostetun perhetyön kokeilun Ruotsista saadun mallin mukaan. Kokeilussa kehitettiin moniongelmaisille perheille suunnattua kotipalvelua. Keskeistä työskentelyssä oli lasten- ja kodinhoidon opettamisen lisäksi perheen innostaminen vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa. Tehostettu perhetyö levisi nopeasti, ja vuonna 1980 palvelua oli saatavissa jo 80 kunnassa. Palvelun levitessä kodinhoitajan tehtävät alkoivat muuttua selkeämmin kodinhoitotyöstä keskustelevaksi ja auttavaksi työksi, jossa perhettä tuetaan ottamaan vastuuta omasta elämästään. Myös lastensuojelun laitospalveluiden muutos 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa vaikutti lastensuojelun perhetyön kehittymiseen. Perhekeskeiset työmuodot ja perhetyö lisääntyivät, kun lastenkoteja alettiin muuttaa perhetukikeskuksiksi. Laitoksista käsin tehtiin avohuollon lastensuojelutyötä, jota ohjasi ratkaisukeskeinen, tulevaisuuteen suuntaava viitekehys.

(Reijonen 2005, 8–9.) 1990-luvun alun laman myötä kunnallinen kotiapu väheni ja kotipalvelu korvautui perhetyöllä. Samaan aikaan, kysynnän kasvaessa, myös järjestöt alkoivat kehittää ja tarjota perhetyötä. (Heino 2008, 20.) 2000-luvulle tultaessa muodostui uusi perhetyöntekijöiden ammattikunta, kun kunnat alkoivat palkata sosiaalitoimistoihin työntekijöitä lastensuojelun avohuollon työhön sosiaalityöntekijöiden ja kodinhoitajien työn tueksi. (Heino 2008, 21).

Lähteinen ja Kehus (2015, 217) toteavat perhetyön olevan edelleen muotoutumassa oleva työala, jossa lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskennellään vaihtelevilla tavoilla. Perheille on tarjolla monenlaisia tuen, avun ja kontrollin muotoja, sillä lastensuojelu- ja perhetyön kenttä on moniulotteinen ja valtakunnallisesti epäyhtenäinen. Asiakasmäärien ja sijaishuollon kustannusten jatkuvan kasvun sekä lainsäädäntömuutosten myötä on ajankohtaista kehittää ennaltaehkäisevää työtä, viranomaisten välistä yhteistyötä sekä lapsilähtöisempiä ja osallistavampia työmenetelmiä.

3.2 Taustalla oleva lainsäädäntö ja perhetyön määritelmiä

Perhetyötä määrittävät uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (417/2007) muutoksineen. Uudistuneiden lakien mukaisesti perhetyö voidaan jakaa kahteen eri toteutusmuotoon: sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaiseen perhetyöhön ja lastensuojelulain (417/2007) mukaiseen tehostettuun perhetyöhön. Uusi lainsäädäntö korostaa ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista sekä vahvistaa peruspalveluja ja vähentää sitä kautta korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Tavoitteena on madaltaa tuen hakemisen kynnystä järjestämällä sosiaalipalveluja muiden peruspalvelujen yhteydessä. Lainsäädäntö edellyttää, että kuntalaisille kerrotaan selkeästi, mihin heillä on oikeus ja mistä palveluja ja apua voi hakea. Kuntien on myös varattava riittävät resurssit uudistuksen toteuttamiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Vuonna 2015 voimaan tulleet lakiuudistukset vaikuttavat perhetyön toteutukseen. Huhtikuun 1. päivästä 2015 lukien perhetyö ei ole enää lastensuojelulain mukai-

nen avohuollon tukitoimi vaan osa uuden sosiaalihuoltolain mukaisia yleisiä sosiaalipalveluja. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos i.a.f.) Lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle on kuitenkin edelleen tarvittaessa järjestettävä, lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen, lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehostettua perhetyötä (Lastensuojelulaki 417/2007, 36. §). Lastensuojelun asiakkaana olevalla perheellä on oikeus saada myös kaikkia uuden sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita (Rousu, 2015).

Lastensuojelulaki (417/2007) korostaa ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista. Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain, sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelulaki (417/2007, 4. §) sisältää myös säädöksen, jolla veloitetaan sijaishuoltoa toteutettaessa ottamaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. Laki edistää asiakslähtöisyyttä sekä parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä. Lain perusteella kaikilla sosiaalihuollon asiakkailla on oikeus saada tarvittaessa arvio palvelutarpeesta ja nimetty omatyöntekijä koko sosiaalihuollon asiakkuuden ajaksi.

Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) tavoitteena on lisätä perheiden mahdollisuuksia saada kotipalvelua ja perhetyötä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi ilman lastensuojelun asiakkuutta. Lain mukaan lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät

sosiaalipalvelut. Sosiaalipalveluiden tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa on lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin kiinnitettävä erityistä huomiota.

Uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa perhejäsen ja hänen perheensä tai perheenjäsenen hoidosta vastaava henkilö tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Lain mukaan perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014, 19. §) mukaan lapsiperheellä on oikeus myös lapsiperheiden kotipalveluun, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista jonkin toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen vuoksi. Laissa mainittuja syitä ovat sairaus, synnytys, vamma tai muu vastaavanlainen syy, kuten uupumus. Erityisellä perhetilanteella tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien erotilannetta tai tilannetta, jossa toinen vanhemmista on vankilassa tai perheenjäsenen kuolemaa. Kotipalvelua on järjestettävä yleisenä perhepalveluna. Palvelu ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta, mutta lastensuojelun asiakkailla on vastaava oikeus kotipalvelun saamiseen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.) Kotipalvelu on määräaikaista, tavoitteellista ja suunnitelmallista vanhemmuuden ja arjessa selviytymisen tukemista, joka parhaimmillaan toimii ehkäisevän lastensuojelun muotona (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.g).

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2015, 35) mukaan uuden sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön tavoitteena on lapsiperheiden elämänhallinnan, omien voimavarojen sekä arjessa selviytymisen tukeminen ja vahvistaminen. Tavoitteena on tarjota palveluja matalan kynnyksen periaatteella, ja varmistaa, että perhe saa tukea oikea-aikaisesti osana peruspalveluja. Perhetyötä tehdään yleisimmin sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoidon tai koulun yhteydessä. Myös matalan kynnyksen palveluista perhetyöhön ohjattujen asiakkaiden osalta tulee varmistaa, että heillä on mahdollisuudet lain mukaiseen palvelutarpeen arvioitiin ja omatyöntekijän nimeämiseen.

Käytännössä perhetyötä tehdään monilla eri tahoilla monin erilaisin menetelmin. Laajasti katsottuna perhetyöksi voidaan katsoa kaikki erilaisissa toimintaympäristöissä perheiden kanssa tehtävä työ. Perhetyötä toteutetaan sosiaalityössä, päivähoidossa, neuvoloissa, kotipalvelussa, koulussa, lastensuojelulaitoksissa, sairaaloissa ja seurakunnissa. (Vilén ym. 2010, 24–25.) Myllärniemen (2007, 5) mukaan perhetyön täsmällinen määrittely on vaikeaa, sillä perhetyössä on monia tahoja, monenlaisissa tehtävissä eri sektoreilla ja erilaisin tavoittein. Perhetyön moninaisuutta on pyritty jaottelemaan muun muassa toteutuspaikan perusteella perhetyön laitoshuoltoon, välimaastoon ja avohuollon perhetyöhön. Perhetyön käytännöt, käytettävät käsitteet sekä työntekijöiden nimikkeet ja koulutustaustat ovat myös kirjavia. Karvon (2004, 1) mukaan perhetyö on monin erilaisin työmuodoin toteutettavaa lapsiperheiden kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä tukemista, jota voidaan toteuttaa perhetapaamisina, keskusteluina, kotikäynteinä, kerho- ja leiritoimintana tai perhekuntoutuksena. Nätkin ja Vuori (2007, 7) toteavat perhetyön olevan usein moniammatillista työtä, jossa yhdistyy useamman erikoistuneen alan tieto ja osaaminen. Heidän mukaansa perhetyötä on kaikki ammatillisesti sekä vapaaehtois- ja maallikkovoiminkin tehtävä työ, jonka kohteena ja asiakkaana ovat perhe ja sen jäsenet yhdessä tai erikseen. Työtä ohjaa huoli perheiden ongelmista ja hyvinvoinnista. Perhetyön palveluita tuottavat niin julkinen sektori, järjestöt kuin yritykset. Perhetyöksi voidaan katsoa kaikki sellainenkin valistus- ja tiedotustyö, joka jollain tavoin hyödyttää perhettä. Perhetyötä toteutetaan ja organisoidaan myös hankkeiden ja projektien muodossa (Hurtig 2003, 25).

Rönkkö ja Rytönen (2010, 29–31) jaottelevat perhetyön perhepalveluksi ja perhetyöksi työn suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden sekä palveluntarjoajan ja palvelun saajan roolien aktiivisuuden mukaan. Perhepalvelu on kaikille avointa asiakaslähtöistä työskentelyä ja palvelua, johon perheet hakeutuvat vapaaehtoisesti omien tarpeidensa mukaan. Perhetyö on suunnitelmallista ja tavoitteellista työtä, johon perhe voidaan ohjata tai velvoittaa perheessä ilmenneiden ongelmien tai muiden vaikeuksien perusteella.

Lähtökohtana perhetyölle ovat perheiden elämästä lähtevät tarpeet. Ne voivat liittyä vanhemmuuden tukemiseen, elinolojen järjestämiseen, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen tai lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.) Prosessikuvauksena perhetyö voidaan jäsentää ja jakaa perheen elämäntilanteen mukaan ehkäisevään, kriisivaiheen ja korjaavaan perhetyöhön (Rönkkö & Rytönen 2010, 29).

Ehkäisevän perhetyön periaatteena on varhainen puuttuminen ja arjen sujumista tukevat palvelut. Tarkoituksena on ylläpitää ja lisätä ihmisten hyvinvointia sekä ehkäistä perhetyön keinoin jo olemassa olevia haittoja ja ongelmia aiheuttamasta uusista. Kriisiperhetyötä voidaan tarjota perheelle kriisistä selviytymisen tueksi, kun perheenjäsenten toimintakyky on lamaantunut vakavan sairauden, kuolemantapauksen, onnettomuuden tai jonkin muun syyn seurauksena. Korjaava perhetyö on lapsiperheiden tukemista ja kuntouttamista vaikeissa elämäntilanteissa. Vaikeudet voivat liittyä perheen elämäntapaan ja/tai vanhempien kykyyn huolehtia lastensa turvallisuudesta. Yleensä korjaavalla perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelun tarpeen arvioimista ja perheen tukitoimien tarpeen selvittämistä. Korjaavan perhetyön aloittaminen vaatii lastensuojelun sosiaalityöntekijän lähetteen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 32–34.) Toimintaympäristöstä tai syystä riippumatta perhetyö on aina interventio perheen elämään ja yksityisyyteen (Rönkkö & Rytönen 2010, 27).

Yhtenäistä ja selkeää kuvausta perhetyöstä ei välttämättä synny, koska perhetyön sisältö määritellään eri toimialueilla eri tavoin. Vaarana on, että perhetyön sisältöjä määrittävät enemmän yhteiskunnallisesta tilanteesta johtuvat hallinnolliset muutokset ja organisaation resurssijaon kysymykset kuin perhetyön periaatteet. Vaarana voi olla myös, että työkäytäntöjen kirjavuus vaikuttaa perheiden tarpeiden tunnistamiseen. Perheille kohdennettavat palvelut voivat jäädä sattumanvaraisiksi siinä, kenelle tukea tarjotaan ja mitä se sisältää. Jos perhetyön sisällöt vaihtelevat alueittain, saattaa alueellinen eriarvoisuus lisääntyä, koska palveluita ei voida arvioida samoilla kriteereillä. Alueellinen eriarvoisuus lisää perheiden syrjäytymisen riskiä, etenkin paikkakunnilla, joilla kunnan taloustilanne on tiukka. (Rönkkö & Rytönen 2010, 28.)

3.3 Perhetyö prosessina

Perhetyön lähtökohtana ja käynnistäjänä on huoli lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. Jokainen kunta, työyhteisö, yksikkö, projekti ja tiimi määrittelevät perhetyönsä oman toimintakontekstinsa, työnsä ja perustehtävänsä kautta. (Heino 2008, 44.) Perhetyön prosessin eri osien sisältö vaihtelee kunnissa sen mukaan miten perhetyö ja lastensuojelutyö on kunnassa organisoitu. Eri osien sisältöön vaikuttaa muun muassa se hankitaanko perhetyö ostopalveluna vai tuottaako kunta palvelun itse. Jos perhetyö hankitaan ostopalveluna, kunnan sosiaalityöntekijä arvioi ensin, hyötyykö perhe perhetyöstä ja sopii perhetyön tuottajan kanssa, ketkä työskentelevät perhetyön kartoitusvaiheessa. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos i.a.b.)

Perhetyön prosessi on suunnitelmallisesti etenevä kokonaisuus, jossa otetaan huomioon perheen tilanne ja tarpeet. Perhetyön käynnistyessä on jo ollut huolta lapsen kasvusta, kehityksestä ja hyvinvoinnista tai vanhemmuudesta. (Nurminen 2008, 3.) Perhetyön prosessi perustuu perheen ja perhetyöntekijän väliselle vuorovaikutukselle, perheen tilanteen arviointiin, perheen yksilöllisten tarpeiden mukaisten tavoitteiden määrittämiseen ja tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävien toimintamenetelmien valitsemiseen. Perhetyön prosessi koostuu kolmesta päävaiheesta: perhetyön aloituksesta, toteutuksesta ja työskentelyn päättämisestä. Kukin vaihe sisältää useita tapahtumia. Vaiheiden sisältöön vaikuttavat perhetyön toimintaympäristö, palveluntuottaja ja perheen tuen tarpeet. Prosessin osat kerrotaan perheelle selkeästi, sillä prosessin tulee olla avoin kaikilta osin. Prosessin aikana perheen tilanteessa odotetaan tapahtuvan vaiheittainen muutos haluttuun suuntaan ja perhetyön vaikutuksia arvioidaan jatkuvasti. Vaikutusten arviointi on osa perhetyön laadunhallintaa. (Järvinen ym. 2012, 102.)

Jokainen perhetyön prosessi on yksilöllinen, Prosessi etenee perheessä esiin tulevien tilanteiden mukaisesti ja siihen vaikuttavat perheiden erilaisuus, motivaatio, voimavarat ja tuen tarpeet. Perheen palveluiden varmistamiseksi perheen kaikkien yhteistyötahojen on oltava tietoisia prosessin kulusta. (Järvinen ym. 2012, 102.)

Perhetyön prosessin aloitusvaiheessa aloitteentekijä on usein perheen kanssa kontaktissa oleva työntekijä, joka tunnistaa perheen tilanteeseen liittyvän huolen aiheen. Aloitteentekijä voi olla myös joku perheen jäsenistä tai tieto tuen tarpeesta voi tulla perheen lähiverkostolta. Huolen havainnut työntekijä keskustelee perheen kanssa mahdollisuudesta auttaa perhetyön keinoin ja kertoo perheelle eri vaihtoehtoista. Saatuaan perheeltä luvan työntekijä on yhteydessä yhdessä sovittuihin tahoihin. Mikäli lapsen etu vaatii, on työntekijällä lastensuojelulakiin perustuen oikeus keskustella toisen työntekijän kanssa ilman vanhempien lupaa. (Järvinen ym. 2012, 104.)

Aloitusvaiheessa tarkastellaan perheen tilannetta, motivaatiota, voimavaroja ja tarpeita, arvioidaan palveluntarvetta sekä kartoitetaan jo olemassa olevia verkostoja ja yhteistyötahoja. Perheenjäsenen oma arvio perheen tilanteesta on tärkeä palvelun tarvetta arvioitaessa. Jokaisen perheenjäsenen esille tuomat näkemykset ovat merkityksellisiä työskentelyn kannalta. Perheeseen kuuluvia lapsia tulee myös havainnoida ja kuulla heidän kehitystasonsa huomioiden. (Järvinen ym. 2012, 105–106.) Perheen tilanteen ja palvelutarpeen arvioinnin perusteella aloitetaan perhetyö tai perhe ohjataan muiden palveluiden piiriin (Nurminen 2008, 5).

Toteutusvaiheessa laaditaan selvitettyyn palveluntarpeeseen perustuva kirjallinen perhetyön suunnitelma. Suunnitelma sitouttaa prosessin osapuolia ja selkeyttää työn sisältöjä ja tarkoitusta. (Hurtig 2003, 27.) Suunnitelmassa sovitaan perhetyön tavoitteista, sisällöstä, menetelmistä, vastuista ja arvioinnista. Perhe asettaa tavoitteet itse. Perhe ei ole yhtenäinen yksikkö ja perheen eri jäsenten tavoitteet voivat olla erilaiset. Työskentelyn alkuvaiheessa olennaista on luottamuksellisen suhteen syntyminen perheeseen ja perheen tukena olevaan läheisverkostoon sekä yhteistyötahoihin. Työskentelyn edetessä perhetyöntekijä käy jatkuvaa tilanteeseen liittyvää ja arvioivaa keskustelua perheen kanssa. Lisäksi sovitaan arviointitapaamisia, joissa sekä perhe että työntekijät arvioivat perheen arjen sujuvuutta, perheen voimavaroja sekä syitä mikäli haluttuun tavoitteeseen ei ole päästy. (Järvinen ym. 2012, 106–108.)

Perhetyö on määräaikaista ja sen päättymisen voi tapahtua tehdyn suunnitelman mukaisesti tai perheenjäsenen tai työntekijän ehdotuksesta. Ennen varsinaista

perhetyön päättymistä tapaamisia vähennetään suunnitelmallisesti. Perhetyön tulisi päättyä perheelle sopivassa vaiheessa ja päättymisestä tulisi keskustella perheen kaikkien jäsenten, myös lasten kanssa. Perhetyö on hyvä päättää, kun on todettu huolen poistuneen perheestä, perhetyölle asetetut tavoitteet on saavutettu ja perhe pärjää omillaan. Perheelle tulee tarjota mahdollisuus uuteen yhteydenottoon, mikäli perheelle tulee tähän tarvetta. Perhetyötä arvioidaan yhdessä perheen kanssa ja perheeltä pyydetään palautetta. Arviointi ja palaute ovat merkityksellisiä perhetyön sisällön ja prosessin kehittämisen kannalta. (Järvinen ym. 2012, 106–108; Nurminen 2008, 6–7.) Joissakin tapauksissa perhettä ei voida auttaa tai haluttua muutosta ei ole saavutettu perhetyön keinoin, jolloin perhetyö lopetetaan ja perheelle tarjotaan muita vaihtoehtoja (Nurminen 2008, 5).

3.4 Perhetyön tavoitteet

Ennaltaehkäisevät sosiaali- ja terveystalvet sekä lastensuojelun avohuolto ja perhetyö ovat kehittyneet moniammatilliseksi toimintojen kokonaisuudeksi, jolla pyritään edistämään perheiden hyvinvointia ja ehkäisemään huostaanottojen tarvetta. Varhainen tuki, ongelmien ennalta ehkäisy sekä perhetyö ovat olleet yrityksiä vastata perheiden palvelutarpeeseen. Palvelutarpeiden taustalla vaikuttavat perheiden luonnollisten sosiaalisten verkostojen kaventuminen, lasten ja nuorten ongelmien kasaantuminen, perheiden elämäntilanteiden monimutkaistuminen ja erityispalveluiden tarpeiden jatkuva kasvaminen. Myös muuttuneet perherakenteet, monikulttuurisuuden ja moninaisuuden lisääntyminen vaikuttavat perheiden kanssa tehtävään työhön. Samalla, kun perhetyö on suuntautunut yhä enemmän psykososiaaliseen tukeen, keskustelutyöhön ja ammatillistuneempaan auttamiseen, ei arkisen ja konkreettisen kotiavun tarve ole poistunut tai vähentynyt. (Heino 2008, 7.)

Vanhemmuuden tukeminen määritellään perhetyön yleiseksi tavoitteeksi. Perhetyön ideologiaa määrittää ajatus lapsen edun turvaamisesta lähtökohtaisesti lapsen läheissuhteiden jatkuvuudessa. Vanhemmuuden ja perheen tukeminen nostetaan useimmiten perhetyön keskeisimmäksi tavoitteeksi. Koska vanhemmuus

on aina vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välillä, nähdään myös vuorovaikutuksen tukeminen perhetyön keskeisenä tavoitteena. Työskentelyn kohteena on usein vanhemman ja lapsen suhde, perhedynamiikka; miten perhe toimii arjessa, roolit perheessä, arjen sujuminen ja arjessa jaksaminen. Yleisellä tasolla vanhemmuuden tukemisen tavoitteena on riittävän vahva vanhemmuus, kyky vastata lapsen tarpeisiin riittävällä tavalla. Tavoitteena on, että lapsen tarpeet ovat vanhemmalle tärkeitä ja ymmärrettäviä. (Myllärniemi 2007, 7.) Hurtig (2003, 26–27) jakaa perhetyön tavoitteet yleisiin ja perhekohtaisiin tavoitteisiin. Yleisinä tavoitteina hän mainitsee vanhemmuuden tukemisen ohella huostaanottojen ehkäisemisen ja perheen omatoimisuuden ja elämänhallinnan lisäämisen. Perhekohtainen tavoite voi olla nuoren koulunkäynnin tukeminen tai äidin vanhemmuuden arvioiminen.

Rönkkö ja Rytönen (2010, 38) näkevät perhetyön taustalla ajatuksen perheen toimintatapojen ja kulttuurin liittymisestä yksilön ongelmiin monin tavoin. Tietyt tavat toimia, ajatella ja ilmaista asioita, perheen tunneilmapiiri ja se kenen tarpeita perheessä kuunnellaan voivat altistaa yksilön haitoille, laukaista tai ylläpitää niitä, vaikka yksilöä hoidettaisiin kuinka hyvin. Perheen toimintamallit saattavat jopa ehkäistä haittojen ratkaisu- ja muutosyrityksiä.

Olssonin (2010, 8–9) mukaan perhettä erilaisin perhetyön keinoin kuntoutettaessa on tärkeää kohdata perhe kokonaisuutena ja korostaa lapsen asemaa perheessä. Yhden perheenjäsenen sairaus tai muu vaikeus heijastuu aina muihin. Erityisesti lapset kärsivät vanhempien ongelmista johtuvista tilanteista. Usein vasta lapsen oireiden myötä perhe pääsee avun piiriin. Auttamalla koko perhettä autetaan myös yksittäisiä perheenjäseniä. Perheenjäsenten samanaikaisella kuulemisella saadaan erilaisia näkökulmia, muokataan perheen yhteistä todellisuutta ja löydetään toimintavaihtoehtoja. Perheen tilanteen hahmottamiseksi tarvitaan kaikkien samanaikaista läsnäoloa ja kokemusten jakamista. Perheen toiminta muuttuu yleensä hitaasti, joten työskentely perheen kanssa on pitkäkestoinen prosessi. Rönkkö ja Rytönen (2010, 72) painottavat, että perhetyön tavoitteena on aina jonkinlainen muutos perheen tai sen jäsenten vuorovaikutussuhteissa, toimintatavoissa, ajatus- ja uskomusjärjestelmissä tai perheen ja sen jäsenten identiteetissä.

3.5 Osallisuuden näkökulma perhetyössä

Sosiaalityön ja näin myös perhetyön eettisiin periaatteisiin kuuluu asiakkaan osallisuus. Sosiaalialan ammattilaisen eettisten ohjeiden mukaan sosiaalialan ammatillisessa työssä kunnioitetaan ihmisen oikeutta ja vastuuta päättää itseään koskevista asioista ja sosiaalialan ammattilainen rohkaisee asiakkaita laajaan osallisuuteen. (Talentia ry 2013, 14.) Myös uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) tarkoituksena on edistää asiakkaan osallisuutta. Laki edellyttää järjestämään asiakkaalle sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia asiakkaan osallisuutta edistävällä tavalla. Rönkkö ja Rytönen (2010, 51) näkevät perhetyön nojaavan vahvasti vuorovaikutukselliseen työotteeseen, jonka keskeisinä eettisinä periaatteina ovat asiakkaan mahdollisuus olla osallisena asioissaan ja tulla kuulluksi.

Osallisuus on enemmän kuin osallistuminen. Osallisuus on kuulumista johonkin, aitoa kuulluksi tulemistä ja mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä. Osallisuus on sitoutumista ja vaikuttamista asioiden kulkuun. Osallisuus on myös vastuun ottamista toimintansa seurauksista. Osallisuuden mahdollistavat kuuleminen ja kuunteleminen, yhteinen kieli ja aito kiinnostus. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.c.)

Osallisuuden tunnetta vahvistaa kokemus oman mielipiteen vaikutuksesta asioihin. Perheenjäsenet ovat oman elämänsä tärkeimmät tuntijat. He pystyvät parhaiten määrittämään oman tilanteensa ja omat tarpeensa. Perhe itse on paras arvioimaan, miten ammatti-ihmisten toiminta, tuki ja palvelut ovat auttaneet perhettä ja sen jäseniä elämään oman näköistä elämää. Osallisuuteen kuuluu mahdollisuus valita olemassa olevista vaihtoehdoista. Perhetyön lähtökohtana ovat perheen oman kulttuurin tunnistaminen ja tunnustaminen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 52.) Ammattilaiset ja vanhemmat ovat molemmat asiantuntijoita, mutta asiantuntemus perustuu eri seikkoihin. Ammattilaisten asiantuntijuuden taustalla ovat koulutus ja työkokemus, vanhemmilla taas kokemus omasta lapsesta ja perheen elämästä. (Vidén 2007, 107.) Hiitolan (2015, 21) mukaan sekä ammattilaiset että vanhemmat määrittelevät ja asettavat vanhempia erilaisiin kategorioihin. Määrittely ja asemointi konkretisoituvat kunnollisen vanhemmuuden käsitteessä. Kunnollisuus on ominaisuus, jonka kautta perheen ja vanhemman arvo määrittyy.

Se on status, johon vanhemmat pyrkivät, jos heidän vanhemmuutensa on kyseenalaistettu. Usein käsitys kunnollisesta vanhemmasta ohjaa sitä, kuinka vanhemman tulee kertoa itsestään ollakseen hyvä vanhempi ja miten perhetyön ammattilaiset tulkitsevat vanhemmuutta. Rönkkö ja Rytönen (2010, 51) nostavat osallisuuden toteutumisen kannalta perhetyön haasteeksi jatkuvan arvioinnin siitä, kenen tai keiden perheenjäsenten näkökulmasta asioihin pitäisi suuntautua. Lisäksi muut perheen kanssa toimivat yhteistyötahot asettavat erilaisia tavoitteita ja toiveita perheen kanssa tehtävälle työlle.

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Osallisuutta on myös mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. Vaikuttaminen on mahdollista vain, jos pääsee mukaan asioiden käsittelyyn ja saa niistä tietoa. Osallisuutta on myös mahdollisuus kieltäytyä yhteistyöstä. (Rönkkö & Rytönen 2010 51–52.) Mahdollisuus olla osallisena on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta, ja se on yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. Ikä ei ole peruste sulkea ketään tämän oikeuden ulkopuolelle. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos i.a.d.)

Perhetyössä lapsen osallisuus on aina otettava huomioon. Lastensuojelulaissa (417/2007) ja uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) edellytetään lapsen osallisuuden huomioimista. Lakien mukaan lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsella on myös oikeus vastustaa häntä koskevia päätöksiä. Myös Suomen ratifioiman kansainvälisen YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Taskinen 2012, 178.)

Lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää työntekijältä valmiuksia yhteistyöhön lapsen kanssa, kuunnella lasta ja ottaa lapsen mielipiteet huomioon. Jotta

yksittäiset työntekijät voivat hyödyntää omia valmiuksiaan, on organisaation tarjottava siihen mahdollisuudet. Organisaatiokulttuurin lisäksi mahdollisuuksien luomisessa on kyse käytännön asioista, kuten lasten kanssa työskentelyyn soveltuvista tiloista ja ajan käyttämisestä lasten tapaamiseen. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.d.)

Osallisuuteen liittyy myös asiakkaan osallisuus dokumentoinnissa. Osallistava dokumentointi on kirjaamisen tapa, joka tekee asiakkaalle ja työntekijälle näkyväksi sen, miten toinen asiakkaan tilanteen ymmärtää. Asiakkaan ottaminen mukaan dokumentointiin voi edesauttaa myönteisen asiakassuhteen kehitystä ja lisätä asiakkaan luottamusta sekä vähentää tulkintavirheiden syntymistä. Työntekijän on tärkeää tiedostaa asiakirjoihin tehtyjen ilmaisujen merkitys, millaiseen tietoon asiakirjat perustuvat. Kuka niissä saa äänensä kuuluville ja kenen havaintoihin ja näkemyksiin ne pohjautuvat? Kirjauksilla on vaikutusta tulevaisuudessa asiakkaan tilanteeseen liittyviä ratkaisuja tehtäessä. Ensimmäinen askel asiakkaan osallisuuden vahvistamisessa on dokumentoinnista tiedottaminen ja konkreettisesti dokumentointikäytännöistä kertominen. Asiakkaan osallisuutta dokumentoinnissa voi vahvistaa antamalla hänen tutustua laadittuihin asiakirjoihin ja kommentoida työntekijän kirjaamia asioita. Parhaiten asiakkaan osallisuus toteutuu, kun asiakas ja työntekijä kirjoittavat asiakirjoja yhdessä. Tämä ei tarkoita sitä, että asiakirjoihin kirjoitetaan vain asiakkaan näkemyksiä asioista. Asiakirjaan on tärkeää kirjata myös työntekijän ja asiakkaan erilaiset näkemykset. Yhdessä dokumentoiminen edellyttää ja edistää asiakassuhteen avoimuutta. (Laaksonen ym. 2011, 41–43.)

3.6 Dialogisuuden merkitys perheiden kohtaamisessa

Dialogisuus eli kuunteleva keskustelu mahdollistaa osallisuuden. Aito dialogisuus on keskustelua ja vuoropuhelua, jossa tehdään tilaa erilaisille näkemyksille ja erilaiset äänet pääsevät kuluviin tasaveroisina. Dialoginen työskentely ei edellytä samanlaista ajattelua tai samanlaisia arvoja, vaan yksilöllisyyden ja erilaisuuden hyväksymistä. Työskentelyssä avainasemassa on kuuntelu ja asiakkaan kuul-

luksi tulemisen kokemus, vaikka työntekijä ja asiakas ajattelisivat eri tavalla. Tärkeää ei ole kuka on oikeassa, vaan kaikkien näkökannat ovat tärkeitä. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.e; Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 24.)

Erikssonin ja Arnkilin (2012, 40) mukaan dialogisuus ei ole metodi, vaan asenne, tapa olla ihmisten kesken. Myös he määrittelevät dialogisuuden vuoropuheluksi, jossa kuuntelu on yhtä tärkeää kuin puhuminen, ja puhuminen on ääneen ajattelua. Vuoropuheluissa ei yritetä hallita toisten näkemyksiä, vaan tavoitellaan moniäänisyyttä.

Dialogi on avointa ja suoraa keskustelua, jossa tavoitellaan yhteistä ymmärrystä. Dialogisessa keskustelussa työntekijä ei määrittele mistä pitää puhua, vaan paneutuu asiakkaan valitsemiin teemoihin. Keskustelussa puheenvuorot odottavat aina toisen vastausta ja keskustelijat etenevät yhdessä. Dialoginen kohtaaminen merkitsee eettistä sitoutumista toimia toisen minuutta kunnioittaen ja vaatii aina myös epävarmuuden sietämistä (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 24.) Avoin dialogi ei pakota luopumaan omista ajatuksista. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 32).

Perhetyössä jokainen vuorovaikutustilanne on ainutlaatuinen tapahtuma, johon vaikuttavat monet erilaiset tekijät. Uusissa tilanteissa rakenteita ja varmuutta voi luoda erilaisten vuorovaikutuksen menetelmien avulla. Mikään menetelmä ei kuitenkaan toimi ilman vuorovaikutuksen dialogisuutta. Dialogissa erilaisten tekniikoiden osaamista tärkeämpää on työntekijän avoin suhtautuminen itseensä, muihin ja käsiteltäviin asioihin. Parhaimmillaan dialogisuus perhetyössä on kaikkien perheenjäsenten näkemysten todellista kuulemistä ja ymmärtämistä sekä työskentelyyn osallistuvien eri tahojen näkemysten huomioimista. (Vilén ym. 2010, 77–78.)

3.7 Vanhemmuuden tukemisen haasteet ja keinot perhetyössä

Aino Kääriäinen (2008) toteaa vanhemmuuden olevan sidoksissa yhteiskuntaan, aikakauteen ja rooliodotuksiin. Vanhemmuudella on yhteiskunnallinen, taloudellinen ja juridinen puolensa. Vanhemmuus on joukko erilaisia rooleja ja olemisen tapoja, jotka arvottuvat ja normittuvat kulloisessakin ajassa ja erilaisissa elämäntilanteissa. (Kääriäinen 2008.)

Tämän päivän globaalissa maailmassa vanhemmuudelta odotetaan paljon ja vanhempana oleminen koetaan usein työläänä. Vanhempien tulisi oman elämäntilanteensa lisäksi pystyä sekä huolehtimaan että kontrolloimaan lastensa elämää. Vanhemmuus ei liity vain biologiseen siteeseen tai pelkkään juridiseen huoltosuhteeseen. Vanhemmuus tulisi käsittää aitoon välittämiseen perustuvana aikuisen ja lapsen välisenä vuorovaikutussuhteena. (Kääriäinen 2008.)

Kääriäinen (2008) toteaa julkisen keskustelun vanhemmuuden hukassa olemisesta käynnistyneen vuosituhannen vaihteessa. Keskusteluissa vanhemmuuden hukkuminen yhdistetään nopeasti muuttuvaan yhteiskuntaan, työnarkomaniaan, ylirasittuneisuuteen, perherakenteiden hajoamiseen ja vanhempien mielenterveys- ja riippuvuusongelmiin. Tämä keskustelu kiihdyttää myös keskustelua syyllisistä ja syyllistämisestä. Miller ja Törrönen (2010, 72–73) pohtivat myös väitettä vanhemmuuden hukassa olemisesta sekä vanhempien kokemusta syyllisyydestä ja riittämättömyydestä. He eivät näe, että vanhemmat olisivat haluttomia kantamaan vastuuta, vaan pikemmin vanhemmat kokevat neuvottomuutta ja uupumusta jäädessään yksin ja yrittäessään vastata usein ulkoapäin tuleviin vaatimuksiin. Elämän hallitsemattomuuden edessä vanhemmat saattavat ajautua tekoihin, jotka lisäävät kaikkien pahaa oloa.

Kääriäisen (2008) mukaan vanhemmuuden monimuotoisuus ja muuttuvuus haastaa vanhemmat jatkuvaan prosessiin oman vanhemmuutensa kanssa. Samalla se haastaa myös ammattilaiset vanhemmuuden arvioijina. Vanhemmuus ei ole enää selkeä kulttuurinen rooli isän ja äidin välillä. Hän toteaa vanhemmuuden muotoutuneen pikemmin neuvotellen tuotetuksi käytännöksi, jota raamittavat joko vanhempien keskenään tekemät tai ulkopuolisten vahvistamat sopimukset.

Hän muistuttaa, että vanhemmuuteen kuuluvat itsestäänselvyydet eivät ole samanlaisia kaikille. Se, mikä yhdelle on ehdottoman tärkeää, voi toiselle olla aivan samantekevää. Vanhemmuus voi ilmetä tai se voidaan kokea joko positiivisena tai negatiivisena. Positiivinen vanhemmuus on rakkautta, kiintymystä, myötätuntoa ja iloa. Negatiivisena ilmenevä vanhemmuus koetaan vastuuna ilman rakkauksen tunnetta, kiintymystä, iloa taikka myötätuntoa. (Kääriäinen 2008.)

Erilaiset kriisit, kuten parisuhteen päättyminen, perheenjäsenen kohdistuva väkivalta tai lapsen huostaanotto saattavat vasta herättää tietoisuuden oman vanhemmuuden olemassaolosta. Kodin sisällä eletystä vanhemmuudesta tulee jollain tavalla julkista. Perheen sisäiset tai ulkoa tulevat kriisit voivat rikkoa ja hävittää vanhemmuutta, mutta parhaimmillaan ne voivat myös korjata vanhemmuutta. (Kääriäinen 2008.)

Hurtigin (2010, 242–245) mukaan perheiden kanssa työskenneltäessä haasteena on, että vanhemmat eivät aina välttämättä hahmota sitä, mitä muutoksia heiltä odotetaan. Työskentelyssä keskeisimpiä tekijöitä ovat tavoitteiden avaaminen ja konkretisointi sekä saavutettujen hyötyjen siirtyminen perheen arkeen. Lasten ongelmien hahmottaminen työskentelyn lähtökohdaksi voi olla vanhemmille helpompaa kuin omien ongelmien hahmottaminen. Yksi vanhemmuuden haasteellisimpia asioita on oman vanhemmuuden kipupisteiden tunnistaminen ja tunnustaminen. Hurtig (2003, 11) nostaa esille myös huolen lasten sivuosaan jäämisestä työskentelyprosessien keskittyessä ammattilaisten ja vanhempien välisen yhteistyösuhteen rakentumiseen. Pelkästään vanhempien auttaminen jättää lapset odottamaan mahdollista hyötyä. Lasten auttaminen ilman vanhempia ei taas muuta olosuhteita, joista lapset kärsivät. (Hurtig 2003, 89.)

Erilaiset perheet hyötyvät erilaisista lähestymistavoista. Toiset haluavat käydä keskusteluja usein ja säännöllisesti, toiset perheet arvostavat puheen sijasta toiminnallisuutta. Jokainen perhe tarvitsee omat toimintatapansa. (Miller & Törrönen 2010, 77.) Perhetyö voi olla arkista apua, jolloin keskustelu ja ohjaaminen toteutuvat luontevammin työntekijän osallistuessa perheen askareisiin. Keskustelullinen perhetyö painottuu ohjaukseen ja neuvontaan ja voi otteeltaan muistuttaa

etäisesti perheterapiaa. Toiminnallisesti painottunut perhetyö keskittyy keskustelun sijasta erilaiseen tekemiseen. Taustalla on ajatus, että keskustelu ei ole aina välttämättä paras tapa synnyttää muutoksia ajattelutapoihin ja toimintaan. (Hurtig 2003, 28.)

Perhetyössä ensisijaisen tärkeää on huomioida lapsen etu ja arkinen turvallisuus. Vaikka vanhemmat haluavat lapsensa parasta, heiltä voi puuttua taitoja toimia lapsen parhaaksi tai he eivät saa tukea omalle toiminnalleen omassa elinympäristössään. Monin eri tavoin kuormittuneen elämäntilanteen vuoksi vanhempien voimavarat voivat olla vähäiset tai riittämättömät. Lasten turvallisuuden tunne vahvistuu perheen elämänhallinnan ja elämän ennustettavuuden vahvistumisen myötä. (Miller & Törrönen 2010, 77–78.)

Rönkön ja Rytkösen (2010, 42) mukaan perhetyössä ei ole kuhunkin tilanteeseen ja tarpeeseen tiettyä työmenetelmää. Menetelmiä tulee käyttää joustavasti ja soveltaa tilanteen mukaan yhdessä sovittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. He näkevät vuorovaikutuksen perhetyön tärkeimpänä menetelmänä, keinona ja työn kehyksenä. Miller ja Törrönen (2010, 81) korostavat työskentelyssä jaettua asiantuntijuutta ja ratkaisukeskeistä voimavarasuuntautunutta työtettä, jossa arvostetaan vanhempien osaamista ongelmatilanteiden selvittämisessä. Ratkaisukeskeinen tapa selvittää vaikeuksia alkaa kiinnittämällä huomiota perheenjäsenen voimavaroihin ja niihin myönteisiin tekijöihin, joita perheenjäsenet kokevat vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kääriäisen (2008) mukaan on tärkeää saada vanhemmat tiedostamaan oman roolinsa lastensa elämän ehtojen turvaajina. Myönteinen ilmapiiri ja myönteiset tunteet auttavat perheenjäseniä löytämään ja kehittämään uusia taitoja ja lisäävät selviytymiskykyä arjen haasteiden kohtaamisessa (Laine, Heino & Pärnä 2010, 154). Erikssonin ja Arnkilin (2012, 7) mukaan huolen ottaminen puheeksi on olennainen osa varhaista puuttumista. Ylitalo (2011, 3) toteaa vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistyvän nuoren roolikartoista tulleen oivallisen avun lasten ja perheiden kanssa työskenteleville ammattihenkilöille. Vilén ym. (2010, 208) mukaan menetelmien käyttö ei saa olla itsetarkoitus, mutta ne tukevat perhetyön suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta. Menetelmien avulla perhe ja työntekijät saavat palautetta saavutetuista tavoit-

teista ja vielä olemassa olevista tuen tarpeista. Menetelmät auttavat kohdistamaan perhetyön resursseja oikea-aikaisesti. Lisäksi ne tekevät perhetyön näkyväksi sekä perheelle itselleen että työntekijöille.

4 OPINNÄYTETYÖN YHTEISTYÖTAHO JA LÄHTÖKOHDAT

4.1 Yhteistyötaho

Opinnäytetyöni yhteistyötaho on vuonna 2002 toimintansa aloittanut Keski-Uudellamaalla toimiva yksityisiä lastensuojelun sijaishuollon ja perhetyön palveluita tarjoava Onnentupa Oy:n perhekodit, jonka palveluksessa olen työskennellyt vuodesta 2007. Yrityksellä on kolme ammatillista perhekotia, jotka tarjoavat ympärivuorokautista sijaishuoltoa kodinomaisissa olosuhteissa huostaan otetuille ja avohuollon tukitoimena sijoitetuille lapsille ja nuorille. Perhekodit ovat 5–7-paikkaisia ja sijaitsevat Tuusulassa (2) ja Keravalla. Jokaisessa perhekodissa on omat perhekotivanhemmat, jotka asuvat lasten ja nuorten kanssa. Vanhempien lisäksi perhekodeissa työskentelee ohjaajina sosiaali- ja terveydenhuollon koulutuksen saaneita ammattilaisia. (Onnentupa Oy:n Perhekodit i.a.)

Yritys tarjoaa myös lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa. Jälkihuoltoa varten on kolme asuntoa, joista yksi sijaitsee ammatillisen perhekodin yhteydessä ja soveltuu erityisesti tehostettua tai intensiivistä tukea tarvitsevalle nuorelle. Jälkihuollossa on keskitytty lähinnä yrityksen omista tuvista itsenäistyviin nuoriin. Työskentely nuorelle entuudestaan tuttujen työntekijöiden kanssa mahdollistaa nuoren matkan kohti itsenäistymistä ilman katkoksia. Jälkihuollosta vastaavan ohjaajan ohella perhekotien henkilökunta jatkaa työskentelyä nuoren kanssa saattaen vaihtaen periaatteella. (Onnentupa Oy:n perhekodit 2012.)

4.2 Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö

Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön kohderyhmä ovat kunnat ja perheet. Palvelua tarjotaan kunnille, jotka voivat ostaa sitä perheilleen. Perhetyötä varten yrityksellä on Keravalla kaksi perhekuntoutukseen soveltuvaa kerrostaloasuntoa, joissa perheet asuvat kuntoutusjakson ajan. Tarkoituksena on, että koko perhe sijoittuu perhetyön asuntoon kuntoutusjakson ajaksi.

Perhetyön jakso suunnitellaan perheen sekä viranomais- ja läheisverkoston kanssa. Jokainen perheenjäsen kohdataan työskentelyssä yksilöllisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseen. Työskentelyn alussa kartoitetaan perheen tuen tarpeet ja tukiverkostot. Työskentely aloitetaan sopimalla toimintatavoista ja tavoitteista sekä asettamalla välitavoitteet. Asumisen kesto on noin 3–6 kuukautta tai perheen jäsenten yksilöllisten tarpeiden mukaan. Perheen kanssa työskennellään yhdessä sovitun suunnitelman mukaisesti. Suunnitelma sisältää aina arjen taitojen vahvistamista ja perheen vuorovaikutuksen tukemista. Perheenjäsenille järjestetään omaa yksilöllistä aikaa tarpeen mukaan. Vanhemmuuden tukemisella on keskeinen osa työskentelyssä. Sijoituksen edetessä perhe lähtee viikonlopuiksi omaan kotiin. Perheelle kootaan tiivis yhteistyö- ja palveluverkosto, joka yhdistää perheen tarvitsemat tukimuodot, jotka kannattelevat perhettä kuntoutusjakson päätyttyä. Perhekuntoutusjakson jälkeen perheellä on mahdollisuus intervallijaksoon saavutettujen tavoitteiden ylläpitämiseksi. (Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö i.a.)

Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön toiminta-ajatuksen pohjana on uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (417/2007) muutoksineen. Uusi lainsäädäntö korostaa ennaltaehkäisyä, varhaista puuttumista ja korjaavien toimenpiteiden tarpeen vähentämistä. Yrityksen perhetyöllä pystytään vastaamaan sekä sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön että lastensuojelulain tehostetun perhetyön vaatimuksiin ja se soveltuu työmuotona myös osaksi huostaanoton tai avohuollon sijoituksen lakkautustyöskentelyä. Osana perheen jälleenyhdistämistä perhetyö antaa mahdollisuuden arvioida lasten ja nuorten kotiuttamisen edellytyksiä. Asiakkaina voivat olla sekä muualla sijoitettuna olleet lapset ja nuoret perheineen että yrityksen omien tupien asiakasperheet. Perhetyön keinoin pyritään turvaamaan lasten kasvuolosuhteet, tukemaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja vahvistamaan perheen omia voimavaroja. Perhetyö soveltuu myös tilanteissa, joissa on olemassa kodinulkoisuuden sijoituksen riski, mutta perhe on motivoitunut perhekuntoutukseen ja sitä on mahdollista tarjota perheelle oikea-aikaisesti. Yrityksen tarjoamalla perhetyöllä voidaan tukea myös perheitä, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta. (Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö i.a.)

Vuoden 2013 aikana 79 086 lasta ja nuorta kaikista 0–17-vuotiaista oli lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä. Vuonna 2008 vastaava luku oli 59 055. Viidessä vuodessa lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä olleiden alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten määrä on lisääntynyt noin 20 000:lla. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos i.a.) Lukujen valossa Onnentupa Oy:n perhetyön kaltaisilla palveluilla on paikkansa perheiden hyvinvoinnin lisäämisessä ja huostaanottojen ehkäisemisessä.

4.3 Perhetyön arvot

Onnentupa Oy:n perhetyön arvot ovat osallisuus, yksilön kunnioittaminen, luottamuksellisuus ja toivon ylläpitäminen (Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö i.a). Arvot on määritelty niiden työstämisyksiköissä seuraavasti. Osallisuus on kuulumista johonkin, aitoa kuulluksi tulemista, mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä. Osallisuuden mahdollistavat kuuleminen ja kuunteleminen, yhteinen kieli ja aito kiinnostus. Yksilön kunnioittaminen on sekä oman itsensä tuntemista ja hyväksymistä että toisten ihmisten arvostamista ja ihmisarvon kunnioittamista. Luottamuksellisuus syntyy vaiheittain ja ajan kanssa hyvästä vuorovaikutuksesta, avoimuudesta, rehellisyydestä, hyvántahtoisuudesta ja suvaitsevaisuudesta. Toivon ylläpitäminen on vuorovaikutusprosessi, jossa keskustelu ja toiveikkaan mielialan ylläpitäminen ovat tärkeitä välineitä.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTETUTUS

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyöni on toiminnallinen eli kehittämispainotteinen opinnäytetyö. Opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta: opinnäytetyöraportista ja produktiosta eli tuotoksesta, joka on käsikirja Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön henkilökunnalle. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa dokumentoidussa muodossa oleva käytännön työväline Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön laadukkaan toteuttamisen tueksi. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä henkilökunnalle selkeä, helpokäyttöinen, työtä tukeva ja helposti päivitettävä käsikirja Käsikirjan tarkoituksena on lyhyiden lukujen avulla johdatella lukija aiheeseen ja tarjota verkkosivuille vievien internet-linkkien avulla mahdollisuus uuden tiedon löytämiseen ja vanhan tarkistamiseen. Käsikirjan tavoitteena on saattaa lukija pohtimaan omaa toimintaansa ja sen merkitystä perheiden kohtaamisessa.

Toiminnalliset opinnäytetyöt voidaan jakaa kehittämishankkeisiin, joissa kehitetään ja kokeillaan uusia toimintamenetelmiä ja työtapoja, ja tuotekehittelyyn eli tuotantoon, jossa tarkoituksena on tuottaa jokin uusi palvelu tai tuotos tiettyä käyttäjäryhmää varten ja samalla kehittää käytännön työvälineitä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 33–34). Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehto ammattikorkeakoulun tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Toiminnallisen opinnäytetyön tulisi olla työelämälähtöinen ja käytännönläheinen, tutkimuksellisella asenteella toteutettu. Sen tulisi osoittaa riittävällä tasolla opiskelijan tietojen ja taitojen hallintaa. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen, toiminnan järjestäminen tai järjeistaminen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka & Airaksinen 2004, 9–10.) Vilkan ja Airaksisen (2004, 65) mukaan toiminnallisen opinnäytetyön raportista selviää, mitä, miksi ja miten on tehty, millainen työprosessi on ollut, mihin alan käsitteisiin tai tietopereustaan opinnäytetyön sisällölliset valinnat nojaavat sekä millaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin on päädytty. Raportissa opiskelija arvioi myös opinnäytetyöproses-

sia, itse produktiota ja omaa oppimista. Työelämästä saatu opinnäytetyöaihe tukee opiskelijan ammatillista kasvua ja mahdollistaa omien tietojen ja taitojen peilaamisen senhetkiseen työelämään ja työelämän tarpeisiin (Vilkkä & Airaksinen 2004, 17).

Syksyllä 2014 yrityksessä käynnistyivät suunnitelmat laajentaa yrityksen toimintaa perhetyöhön ja yritys hankki toimintaa varten kaksi kerrostaloasuntoa Keravalta. Opinnäytetyöni aihe alkoi muotoutua, kun yrityksen toimitusjohtaja tiedusteli kiinnostustani osallistua uuden työmuodon, Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön suunnittelu- ja kehittämistyöhön. Opintojeni aloittamisesta lähtien olin pohtinut mahdollisuutta tehdä opinnäytetyöni tämänhetkisen työantajani tarpeisiin. Toimeksianto opinnäytetyön aiheena oli ajankohtainen ja työelämälähtöinen ja tarjosi eriomaisen mahdollisuuden oppia uutta sekä vahvistaa ja osoittaa omia valmiuksiani soveltaa tietojani ja taitojani työelämässä. Osallistuin perhetyön suunnittelu- ja kehittämistyöhön sen monissa eri vaiheissa. Varsinaista opinnäytetyön aihetta toimeksiantajan kanssa pohtiessamme päädyimme toiminnalliseen opinnäytetyöhön, jonka tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa käsikirja perhetyön henkilökunnalle. Uuden työmuodon aloitusvaiheessa yrityksellä ei vielä ollut henkilökunnalle tarkoitettua kirjallista materiaalia.

Opinnäytetyöprosessini käynnistyi ensimmäisessä opinnäytetyötä koskevassa tapaamisessa joulukuussa 2014, jolloin kävimme yrityksen toimitusjohtajan kanssa alustavaa keskustelua opinnäytetyön sisällöstä, toteutustavasta ja aikataulusta. Tapaamisessa nimettiin myös työelämäohjaajani. Tapaamisen aikaan uuteen työmuotoon liittyvät lupa-asiat olivat vielä avoinna. Tapaamisessa sovittiin, että toimitusjohtaja tiedottaa aikatauluista, henkilökunnan rekrytoinnista sekä lupa-asioiden etenemisestä. Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö on ilmoituksenvaraista toimintaa, jota säätelee laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011). Lakia sovelletaan yksityisten sosiaalipalvelujen tuottamiseen, toteuttamiseen ja valvontaan. Lain tarkoituksena on varmistaa, että yksityisiä sosiaalipalveluja käyttävän asiakkaan oikeus laadultaan hyviin sosiaalipalveluihin toteutuu. Ennen toiminnan aloittamista palveluntuottajan on jätettävä kirjallinen ilmoitus sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle siinä kunnassa, jossa palveluja tuotetaan. Kunta liittää aluehallintovirastoon lähetettävään ilmoitukseen oman

lausuntonsa siitä, täyttääkö palvelutoiminta laissa säädetyt edellytykset. (Sosi-aali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto i.a.) Kirjallinen ilmoitus liitteineen jä-tettiin Keravan kaupungille maaliskuussa 2015.

Opinnäytetyöni työstäminen käynnistyi 11.2.2015, kun allekirjoitimme sopimuk-sen opinnäyteyhteistyöstä. Johtoryhmän kokouksessa 6.3.2015 sovimme tiedot-tamisesta ja opinnäytetyön aikataulusta. Sovimme, että tiedotan opinnäytetyön etenemisestä kuukausittain johtoryhmän kokouksessa ja sähköpostitse tarvitta-essa. Alustavan suunnitelman mukaan perhetyön käsikirja valmistuisi kesäkuun 2015 loppuun mennessä. Kokouksessa pohdimme myös käsikirjan sisältöä ja ul-koasua.

Tutkimuksella on aina jokin tavoite tai tehtävä, joka määrittelee sen tarkoituksen. Tarkoitus ohjaa tutkimukseen liittyviä valintoja. Tutkimus voi olla kartoittava, ku-vaileva, selittävä tai ennustava. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 137–138.) Opinnäytetyötäni voi luonnehtia kartoittavaksi. Toimeksiantajan käsikirjan sisäl-töehdotuksiin ja toiveisiin liittyen tein kartoituskäynnin perhetyötä varten hankit-tuihin asuntoihin ja ympäristön palveluihin 9.3.2015 sekä tutustumiskäynnin Kii-mingissä sijaitsevaan Toivon Kartano Oy:n perhekuntoutusyksikkö Perhe Pirttiin 13.4.2015. Kartoituksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista perhetyötä eten-kin yksityisellä sektorilla on tarjolla ja soveltaa löytämäni tietoa opinnäytetyöni produktion suunnittelussa ja toteutuksessa. Opinnäytetyöraportin ja perhetyön käsikirjan lähdeaineistona olen käyttänyt konsultaatiota, perhetyöhön liittyviä verkkosivuja, tutkimuksia ja hankeraportteja sekä aiheesta kirjoitettuja kirjoja.

5.2 Käsikirjan suunnittelu

Vilkan ja Airaksisen (2004, 9) mukaan voi produktiona tuotettu opinnäytetyö olla ammatilliseen käytäntöön suunniteltu ohje, ohjeistus tai opastus, jonka toteutus-tapana kohderyhmän mukaan voi olla esimerkiksi opas, kansio tai käsikirja. Pro-duktion sisällön ratkaisee se, mille kohderyhmälle idea on ajateltu. Kohderyhmän määrittäminen auttaa sisällön valitsemisessa sekä pysymään opinnäytetyölle tar-koitetussa laajuudessa. Kohderyhmää voidaan hyödyntää myös opinnäytetyön

arvioinnissa. (Vilka & Airaksisen 2004, 40.) Oman opinnäytetyöni kohderyhmä on Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön henkilökunta.

Rentolan (2006, 92) mukaan hyvä opas vastaa lukijan tarpeisiin ja sen tarkoituksena on auttaa lukijaa tietämään, tekemään ja oppimaan uutta. Jussilan (2006, 25) nimeämiä oppaan tärkeitä ominaisuuksia ovat yleistajuisuus, käytännöllisyys, ajantasaisuus, päivitettävyyys sekä käyttäjäkeskeisyys. Vilkan ja Airaksisen (2004, 53) mukaan käsikirjan tavoitteena on erottautua edukseen muista vastaavanlaisista tuotteista. Tästä syystä on hyvä kiinnittää huomiota käsikirjan yksilölliseen ja persoonalliseen ulkonäköön. Käsikirjan ensisijaisia kriteereitä ovat kuitenkin sen käytettävyys, asiasisältö, informatiivisuus, selkeys ja johdonmukaisuus. Uimosen (2005, 211) mukaan hyvään lopputulokseen päästykseen on tärkeää määritellä se, minkälainen lukijan aiempi tietämys aiheesta on.

Opinnäytetyöni produktio, perhetyön käsikirja on tarkoitettu työvälineeksi perhetyön vakinaiselle henkilökunnalle ja sijaisille. Käsikirjaa voidaan käyttää myös uuden työntekijän sekä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden perehdyttämisen ja ohjauksen tukena. Perhetyön käsikirjan tarkoitus ei ole olla kaikenkattava opas. Käsikirjaa tehdessäni olen lähtenyt oletuksesta, että lukijoilla on perustietoa aiheesta. Ajatukseni on ollut saattaa lukija pohtimaan omaa toimintaansa ja sen merkitystä perheiden kohtaamisessa dialogisuutta, perheiden osallisuutta ja moninaisuutta korostaen sekä tarjota mahdollisuus internet-linkkien avulla palveluiden etsimiseen, uuden tiedon löytämiseen ja vanhan tarkistamiseen. Osallisuudesta, dialogisuudesta, perheiden moninaisuudesta ja erilaisista tuen tarpeista sekä perhetyön menetelmistä käsikirjassa on lyhyet luvut, jotka johdattelevat lukijan aiheeseen. Sivulla olevat linkit aiheisiin liittyville verkkosivuille vievät lukijan tiedon äärelle. Käsikirja sisältää linkkien lisäksi tietoa yrityksestä ja yrityksen perhetyöstä, kuten yrityksen kuvauksen ja organisaatiokaavion, yrityksen perhetyön arvot, toiminta-ajatuksen ja prosessikuvauksen sekä lyhyen kuvauksen perhetyön dokumentoinnissa käytettävästä asiakastietojärjestelmästä. Perhetyön käsikirjan internet-linkkien ja muun sisällön valintaan ovat vaikuttaneet työskentelyni lastensuojelussa ja sosionomiopintojeni aikaiset harjoittelukokemukset.

Olen huomionut perhetyön käsikirjan suunnittelussa ja toteutuksessa toimeksiantajan käsikirjan ulkonäköön liittyvät toiveet, kuten ulkoasun eläväisyyden, selkeät lyhyet luvut ja tiedon esittämisen mahdollisuuksien mukaan grafiikkaobjektien avulla. Käsikirjan ulkoasun toteutuksessa olen käyttänyt Microsoft Word tekstinkäsittelyohjelman valmiita muotoja, ClipArt-kuvatyökalua, SmartArt-grafiikkaobjekteja ja Pixabayn ilmaisia piirroksia sekä Paint.NET-kuvankäsittelyohjelmaa. Ohjelmien valintaan vaikuttivat käsikirjan myöhempää päivitystä silmällä pitäen, niiden helppo käytettävyys ja saatavuus. Värimaailmaksi valitsin pastellinsävyisen violetin, sinisen, vihreän, oranssin ja keltaisen. Nämä viisi väriä toistuvat käsikirjan kuvissa ja muissa graafisissa esityksissä.

Värien käyttö vaikuttaa viestin visuaaliseen ilmeeseen. Väreillä rakennetaan viestin merkityssisältöä sekä luodaan esteettistä pintaa ja viestin tunnelmaa. Ihmiset tulkitsevat viestiä värien herättämien mielleyhtymien pohjalta. Samoilla väreillä voi toisessa yhteydessä olla ihmiselle erilainen merkitys. Värien käyttäminen voi sekä tukea kokonaisviestintää että luoda ristiriidan väriin liittyvän mielleyhtymän ansiosta. (Söderlund 2005, 278–279.)

Söderlundin (2005, 279) mukaan väreihin liittyy erilaisia merkityksiä. Merkitykset ovat osin kulttuurisidonnaisia. Suomalaisessa kulttuurissa vihreä liitetään nuoruuteen ja uuden alkuun, oranssi elämän iloon, voimaan ja menestykseen. Keltainen taas on lämmön, elämän voiman ja läheisyyden väri. Violetti kuvastaa monille hurskautta, parannusta ja katumusta. Sininen taas on viileän ja etäisyyden väri. Värien merkitykset ovat yleisesti tunnettuja ja johdattavat lukijaa tiettyyn tulkintaan (Söderlund 2005, 291). Vihreän, oranssin ja keltaisen värin käytöllä olen tietoisesti pyrkinyt ohjaamaan perhetyön käsikirjan lukijaa positiiviseen ja toiveikkaaseen ajatteluun. Käsikirjassa käyttämäni värien valintaan vaikuttivat niihin liitettyjen merkitysten ohella myös niiden aikaisempi käyttö yrityksen esitteissä, verkkosivuilla sekä asiakkaille ja henkilökunnalle tarkoitetuissa oppaissa ja ohjeistuksissa.

Graafiset kuviot helpottavat olennaisen informaation hahmottamista. Niiden avulla abstraktista tiedosta muodostuu konkreettisia mielikuvia ja lukija saa nopeasti käsityksen asioiden sisällöstä ja keskinäisistä suhteista. Yksinkertainen,

visuaalisesti mielenkiintoinen graafinen kuvio on paras tiedon välittämiseen. (Söderlund 2005, 281–282.) Perhetyön käsikirjan toteutuksessa olen värien lisäksi käyttänyt piirroskuvia ja graafisia kuvioita. Graafisten kuvioiden avulla olen esittänyt oleellista informaatiota, kuten organisaatiokaavion ja perhetyön prosessikuvauksen. Tietolaatikoihin olen sijoittanut keskeisiä lakilinkkejä sekä perheiden kanssa työskentelyn kannalta tarpeellisia linkkejä lähialueen palveluihin. Lisäksi tietolaatikoissa on linkkejä sosiaali- ja terveysalan verkkosivuille henkilökunnan perhetyön tietojen ja taitojen päivittämiseen. Hatvan (2006, 80) mukaan kuvituksella voidaan havainnollistaa ja syventää tekstiä sekä luoda mielikuvia. Perhetyön käsikirjassa käyttämäni lapsiaiheisten piirroskuvien tarkoituksena on nostaa lapsen ääni ja osallisuus perhetyön keskiöön.

Toiminnallisen opinnäytetyön lopullisena tuotoksena on jokin konkreettinen tuote (Vilkkä & Airaksinen 2004, 51). Kun toteutustavaksi on valittu ohjeistus, opas tai käsikirja, on lähdekritiikki erityisessä asemassa, kun pohditaan mistä tiedot on hankittu (Vilkkä & Airaksinen 2004, 53). Perhetyön käsikirjan lähdeaineistona olen käyttänyt kirjallisuutta, tutkimuksia, hankeraportteja, verkkosivustoja, lakeja, asetuksia ja konsultaatiota. Olen käyttänyt ajantasaista lainsäädäntöä ja valinnut aineistosta pääosin mahdollisimman uutta, 2000-luvulla tuotettua materiaalia sekä teoksia, joiden kirjoittajilla on auktoriteettia tiedon jakajana perhetyön saralla.

Toiminnallisissa opinnäytetöissä tutkimuskäytäntöjä käytetään hieman väljemmässä merkityksessä kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä (Vilkkä & Airaksinen 2004, 57). Varsinaisen tutkimushaastattelun sijaan tietoa voidaan kerätä konsultaatioilla. Konsultaatiot ovat hyvin vapaamuotoisia tiedonhankinnan tapoja, eikä niille tarvitse tehdä edes osittaista litterointia. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 64.) Konsultaationa saatua tietoa käytetään opinnäytetyössä kuin lähdeaineistoa (Vilkkä & Airaksinen 2004, 58). Tutustumiskäynti Kiimingissä sijaitsevaan Toivon Kartano Oy:n perhekuntoutusyksikkö Perhe Pirttiin 13.4.2015 ja Toivon Kartano Oy:n kehitysjohtaja Anne Niemelän (2015) konsultaatio olivat opinnäytetyöni lähdeaineistona merkittäviä. Niemelän (2015) konsultaatiosta ja Perhe Pirtin henkilökunnan käytössä olevasta kirjallisesta materiaalista sain vinkkejä ja käytännön työssä hyväksi osoittautunutta tietoa perhetyön käsikirjan sisältörunkoon.

Erityisesti perhetyön prosessikuvaukseen liittyvä konsultaatio auttoi käsikirjan suunnittelussa ja tekemisessä.

5.3 Opinnäytetyön toteutus

Perheen, vanhemmuuden ja perhetyön käsitteet määrittelin tämän opinnäytetyöraportin ensimmäisissä luvuissa. Luvun 3 alaluvuissa käsittelin osallisuuden, dialogisuuden ja menetelmien käytön merkitystä perhetyössä. Näiden käsitteiden määrittely selkeytti perhetyön käsikirjan sisällön suunnittelua ja toteutusta. Sekä perheen että perhetyön merkityksen ja moninaisuuden ymmärtäminen luo mielestäni pohjan perhetyön kehittämiseksi ja parantaa perhetyön laatua.

Tässä luvussa kuvaan opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden toteutusta sekä avaan lisää perhetyön käsikirjan sisältöön liittyviä käsitteitä. Opinnäytetyöraporttissani olen päättänyt avaamaan osan perhetyön käsikirjan sisältöön ja toteutukseen liittyvistä käsitteistä tekstin lomassa. Vilkan ja Airaksisen (2004, 104–105) mukaan käsitteet voidaan esitellä tekstin lomassa sitä mukaa, kun niistä tulee puhe. Tällöin teksti kuljettaa kirjoittajan ajatusprosessia käsitteiden määrittelyn rinnalla.

Osallistuin perheyön suunnittelu- ja kehittämistyöhön sen monissa eri vaiheissa. Yksi perhetyön käsikirjan tekemisen taustalla olleista vaiheista oli perhetyön esitteen laatiminen. Esitteen suunnitteluvaiheessa osallistuin työryhmän jäsenenä Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön arvojen ja toiminta-ajatuksen työstämiseen.

Nykyään arvot, etiikka ja moraalit ovat pinnalla myös yritystoiminnassa. Arvojen lukutaito ja eettisten kysymysten tiedostaminen ovat elinehto yrityksille. (Aaltonen & Junkkari 2003, 15–16.) Arvo-käsitteellä on useita määritelmiä. Aaltonen ja Junkkarin (2003, 60–61) mukaan arvo on asia, jota pidämme tärkeänä. Arvo on merkitys, jonka asia saa täyttäessään tarpeen. Arvot ovat myös valintoja. Yritysten tasolla arvot ovat yhteisön tahtotila. Viitalan (2013, 381) mukaan arvot ovat yrityksen toimintaa ohjaavia periaatteita, joihin uskotaan. Niemelän (2011, 15)

mukaan arvot viittaavat päämääriin ja periaatteisiin. Ne ovat sosiaalisesti ja yhteisöllisesti välttämättömiä ja kuuluvat ihmisenä ja yhteisönä olemiseen. Arvoja tutkittaessa olennaista on tarkastella millaista on ihmisen hyvä elämä. Perusarvoja yrityksellä on yleensä 3–5. Ne ovat tärkeänä pidettyjä asioita tai toiminnan piirteitä, joihin pyritään ja joista pidetään kiinni. Arvot työstetään yhdessä ja niiden näkyvyyttä työyhteisön toiminnassa tarkastellaan yhdessä. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 96.) Onnentupa Oy:n perhetyön arvot esittelin luvussa 4.3.

Toiminta-ajatus kuvaa yrityksen toimintaa ja kertoo mitä varten yritys on olemassa. Toiminta-ajatuksessa näkyy yrityksen toiminnan ideologinen lähtökohta ja se kertoo yrityksen roolista ja tehtävästä yhteiskunnassa. Yrityksen toiminta-ajatuksen ytimen muodostavat asiakas ja asiakkaan tarpeiden tyydytys. Toiminta-ajatuksesta käy ilmi mitä hyötyä yrityksen tarjoamasta palvelusta on asiakkaalle. Toiminta-ajatus toimii kaiken muun suunnittelun perustana. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 69.)

Keskeinen osa perhetyön käsikirjan sisältöä on yrityksen tarjoaman perhetyön prosessikuvaus. Rousun ja Holman (2004, 7) mukaan prosessi on sarja jatkuvia, ajallisesti toisiaan seuraavia tapahtumia. Sosiaalipalvelujen, kuten perhetyön ydinprosessien tehtävänä on tuottaa asiakkaalle hänen tarvitseman hyödyn. Prosessikuvaus on kirjallinen tai muussa dokumentoidussa muodossa oleva kuvaus siitä, mitä perheen saama kuntoutus tai muu palvelu eri vaiheissaan sisältää, kuten etukäteisvalmistelut, perheen tulon palvelun piiriin, palvelun toteutumisen sekä päättymisen. Yleensä kuvaus sisältää työkäytäntöjen, vastuiden, työnjaon, arviointimenettelyiden sekä ohjeistuksen kuvauksen.

Prosessikuvauksen tarkoituksena on auttaa perhettä, perhetyöntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä ja muita yhteistyötahoja jäsentämään perhetyötä työskentelymuotona. Työskentelyn tavoitteena on parhaalla mahdollisella tavalla auttaa ja tukea sekä lasta että perhettä. Kaikilla osapuolilla tulisi olla yhteinen käsitys siitä, miksi perhetyötä tehdään. Mitä selkeämmin työnjaosta, tiedonkulusta ja päätöksenteosta on sovittu, sen tehokkaampaa, tavoitteellisempaa ja tuloksellisempaa työskentely on. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos i.a.b.)

Perhetyön käsikirja sisältää Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyön prosessikuvauksen sekä arviointijakson ja kuntoutusjakson prosessikuvaukset kaavioina. Olen kuvannut prosessin vaiheet myös tekstimuodossa. Prosessikaaviot olen tehnyt Onnentupa Oy:n perhetyöhön sopiviksi THL:n Lastensuojelun käsikirjan lastensuojelun perhetyön palveluprosessia sekä Ylä-Pirkanmaan lastensuojelun Perhetyön prosessi-käsikirjaa mukaillen. Lisäksi olen käyttänyt perhetyön prosessin sisällön lähdeaineistona Toivon Kartano Oy:n kehitysjohtaja Anne Niemelän konsultaatiota. Jokainen perhetyön prosessi on yksilöllinen. Perhetyön prosessi toteutuu toimipaikkakohtaisesti ja etenee perheessä esiin tulevien tilanteiden mukaisesti. Prosessiin vaikuttavat perheiden erilaisuus, motivaatio, voimavarat ja tuen tarpeet. Perhetyön prosessin yleistä mallia ideaalitasolla olen käsitellyt luvussa 3.3.

Perhetyön yleisen mallin mukaan perhetyön prosessi koostuu perhetyön aloituksesta, toteutuksesta ja työskentelyn päättämisestä. Kukin vaihe sisältää useita tapahtumia. Onnentupa Oy:n perhetyön aloitusvaihe sisältää valmisteluvaiheen, tutustumisviikon ja arviointijakson. Tutustumisviikon aikana perhe asettuu perhetyön asuntoon ja käy perhetyöntekijän kanssa läpi asunnossa asumiselle asetetut säännöt ja ohjeet. Perhe tutustuu myös lähiympäristöön, palveluihin ja liikenneyhteyksiin yhdessä työntekijän kanssa. Arviointijakso sisältää aloituspalaverin, arviointijakson kirjallisen yhteenvedon sekä arviointijakson loppupalaverin, jossa sovitaan jatkotyöskentelyn tavoitteista ja keinoista. Aloitusvaiheen arvioitu kesto on 1–3 kuukautta. Perhetyö voi päättyä aloitusvaiheen jälkeen, jos tarvetta perhetyön jatkamiselle ei ilmene, perhe ei ole motivoitunut työskentelyyn tai perhettä ei voida auttaa perhetyön keinoin.

Toteutusvaihe eli kuntoutusjakso sisältää kuntoutussuunnitelman ja tavoitteiden mukaisen työskentelyn perheen kanssa, väliarvioinnin ja kuntoutussuunnitelman tarkistuksen sekä tavoitteiden toteutumisen ja jatkotuen tarpeen arvioinnin. Toteutusvaiheen kesto on 3–6 kuukautta. Työskentelyn lopetusvaiheessa perheen tapaamiskertoja harvennetaan ja kotijaksoja lisätään. Perheelle suunnitellaan ja kootaan kotipaikkakunnalle tiivis yhteistyö- ja palveluverkosto, joka yhdistää perheen tarvitsemat tukimuodot, jotka kannattelevat perhettä kuntoutusjakson pää-

tyttyä. Perhetyöntekijät käyvät mahdollisuuksien mukaan 1–2 kertaa perheen kotoon. Perheen kanssa käydään läpi työskentelyprosessi ja kaikilta perheenjäseniltä pyydetään palautetta työskentelystä. Perheellä on tarvittaessa mahdollisuus intervallijaksoon saavutettujen tavoitteiden ylläpitämiseksi noin 3 kuukauden kuluessa perhekuntoutusjakson jälkeen.

Oleellinen osa perhetyön prosessia on dokumentointi. Dokumentointi on tiedon tallentamista ja saattamista kirjalliseen tai muutoin sellaiseen muotoon, jolla asioiden toteutuminen voidaan osoittaa. Huolellinen dokumentointi on tärkeää asiakkaan oikeusturvan toteutumisen sekä työskentelyn suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden kannalta. Toimintaa voidaan myös arvioida, kehittää ja parantaa, kun se dokumentoitu. (Rousu & Holma 2004, 6.) Yrityksessä dokumentointi tapahtuu sähköisen Nappula-asiakastietojärjestelmän kautta, johon on mahdollista tallentaa erilaisia raportteja asiakaskohtaisesti. Nappula on ohjelmistoyritys Necora Systems Oy:n suunnittelema selainkäyttöinen ohjelma, joka on kehitetty alun perin lastensuojelun hoitotyön dokumentointiin. Nykyään se soveltuu kaikille sosiaalialan yritysten toimialoille, kuten perhetyöhön. (Nappula 2015.)

5.4 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Kuten Vilkka ja Airaksinen (2004, 18) toteavat piilee toimeksi annetussa opinnäytetyössä usein vaara, että opinnäytetyön laajuus ylittää opinnäytetyölle asetetut alkuperäiset tavoitteet ja ammattikorkeakoulun asettamat opintopistemäärät. Opinnäytetyöni laajentuessa alkuperäistä suunnitelmaa mittavammaksi jouduin tarkastelemaan suunnitelmaani uudelleen. Rajasin käsikirjan sisältörungosta pois henkilökunnan toimenkuvien ja vastualueiden kuvaukset sekä perhetyön seurannan ja arvioinnin menetelmät. Luovuin myös ajatuksesta perhetyön menetelmiä sisältävästä työkalupakista. Toiminnallisena opinnäytetyönä menetelmäpakki raporteineen olisi ollut jo riittävän laaja. Valmiissa produktiossa perhetyön menetelmiä käsittelevän osuuden toteutin verkkosivuille vievinä linkkeinä. Käsikirjan sisällön rajaaminen ja toteutustavan muutokset eivät kuitenkaan vaikuttaneet motivaatiooni, vaikka aluksi tärkeäksi kokemastani sisällöstä luopuminen tuntui vaikealta.

Alkuvaiheessa kirjoittamisessa oli viikkojen taukoja johtuen sekä oman elämäntilanteeni aikaresursseista että toimeksiantajasta johtuvista syistä. Olimme sopineet opinnäytetyön toimeksiannosta alustavasti joulukuun lopulla 2014. Opinnäytetyösopimuksen allekirjoittamisen venyminen helmikuulle 2015 ja epätietoisuus perhetyön sisällöstä ja alkamisajankohdasta vaikuttivat työskentelyn suunnitelmallisuuteen. Taukojen aikana punainen lanka tuntui katoavan ja jouduin useita kertoja ikään kuin aloittamaan alusta.

Aluksi opinnäytetyöni tekoon liittyvät tekstit olivat opinnäytetyöraportin ja perhetyön käsikirjan sisällysluetteloita sekä teoretietoon liittyviä muistiinpanoja, lähteitä ja opinnäytetyöpäiväkirjamerkintöjä. Näiden tekstien pohjalta alkoi vähitellen rakentua toiminnallinen osuus eli perhetyön käsikirja sekä opinnäytetyöraportti. Käsikirjan ulkoasun suunnitteluvaiheessa perehdyin kirjallisuuden avulla myös visualisoinnin merkitykseen viestin sisällön ymmärtämisessä ja viestinnän tehostajana. Visualisointi ei ole ainoastaan esteettistä koristelua, vaan sen avulla voi herättää lukijan mielenkiinnon ja vaikuttaa viestin tunnelmaan.

Perhetyön käsikirjan ensimmäinen versio valmistui aikataulun mukaisesti kesäkuun loppuun mennessä. Kesälomakauden ajoittuminen samaan aikaan viivästytti käsikirjan sisältöä, ulkoasua ja käytettävyyttä koskevan palautteen saamista. Muutos- ja lisäysehdotukset tein elokuun ensimmäisellä viikolla. Lopullisessa asussaan perhetyön käsikirja otettiin yrityksessä käyttöön 5.8.2015. Perhetyön käsikirjan valmistuttua opinnäytetyöraportti eteni vauhdikkaasti. Olin saanut muut opintoni suoritettua toukokuussa 2015 ja pystyin keskittymään opinnäytetyöhön täysipainoisemmin. Kirjoitin opinnäytetyöni valmiiksi marraskuussa 2015.

Opinnäytetyöprosessin haasteeksi osoittautuivat kevään 2015 aikana voimaan tulleet lakimuutokset, joilla on vaikutusta perhetyön sisältöön ja toteutukseen toimintaympäristöstä ja palveluntuottajasta riippumatta. Lakimuutosten voimaantulo kesken opinnäytetyöprosessin vaati enemmän lainsäädäntöön perehtymistä kuin olin tullut ajatelleeksi. Lisäksi lainsäädännön muutokset vaikuttivat toimeksi antaneen yrityksen perhetyön sisällön suunnitteluun, uuden työmuodon markkinointiin ja käynnistymiseen, heijastuen näin myös opinnäytetyöprosessini aikatauluun. Prosessi kesti suunniteltua pidempään. Lisäksi koin haasteelliseksi löytää

ajankohtaista tietoa perhetyön asettumisesta palvelukenttään lakimuutosten jälkeen.

5.5 Käsikirjan arviointi

Koska Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö on työmuotona uusi, tulee perhetyön käsikirja muotoutumaan vielä toiminnan käynnistyttyä käytännön työstä nousevien ideoiden ja tarpeiden mukaan. Sisällön jatkosuunnittelussa voidaan hyödyntää käytännön työssä hyväksi osoittautunutta tietoa sekä henkilökunnan, perheiden ja yhteistyötahojen palautteesta nousseita ideoita ja kehittämistarpeita.

Perhetyön käsikirjasta tulee yrityksen käyttöön kolme versiota: kansio sekä PDF- ja Word-tiedostot. Päätin koota käsikirjan kansiomuotoon ja jättää otsikot numeroimatta, jotta uudet aihealueet on helppo lisätä haluamaansa kohtaan. Halutessaan aihealueet saa jaettua välilehtien avulla omiksi kokonaisuuksiksi. Word-tiedosto on tarkoitettu päivitettäväksi ja tarvittaessa muokattavaksi. PDF-muodossa käsikirja kulkee kannettavassa tietokoneessa työntekijän mukana ja internet-linkkejä on helpompi käyttää.

Uimonen (2005, 215) kehottaa kiinnittämään huomiota ruudulta luettavan tekstin silmäiltävyyteen, rakenteellisuuteen ja kielelliseen helppouteen. Hän suosittelee tiedon harkittua sijoittamista kuvaa tai graafiseen kuvioon sekä kertovien otsikoiden ja väliotsikoiden käyttöä. Tallensin käsikirjan työstämisen eri vaiheissa erilaisia versioita PDF-muodossa käsikirjan ruudulta luettavuuden ja verkkosivuille vievien linkkien toimivuuden testaamiseksi. Kansioon tulevien sivujen selkeyden tarkistamiseksi tulostin sivuja sekä värillisinä että mustavalkoisina. Kriittisen tarkastelun tuloksena tein monia muutoksia ennen lopullista versiota etenkin otsikoiden kirjasintyyppin valitaan ja graafisten kuvioiden väri- ja sävyvalintoihin.

Tekstillä on aina erilaisia lukijoita, joita kiinnostavat ja askarruttavat eri asiat. Myös lukijoiden tietämys asioista vaihtelee. Kirjoittajan on oltava tietoinen kenelle ja miksi hän tekstiä tuottaa, jotta tekstistä tulisi kiinnostava. Kirjoittamisella pitää

aina olla tavoite. Tavoitteeksi ei kannata asettaa lukijan opettamista. Perinpohjainen opettaminen on epärealistinen tavoite etenkin työn ohessa luettavalle tekstille. Realistisia tekstile asetettuja tavoitteita ovat esimerkiksi tiedon löytyminen helposti ja nopeasti, uuden näkökulman, uusien tietojen tai uusien ajatusten tarjoaminen lukijalle. Kirjoittamisen tavoite on saada aikaan jokin vaikutus lukijassa. Parhaimmillaan kirjoittajan ja lukijan käsitykset tekstin tarkoituksesta kohtaavat. (Uimonen 2005, 208–213.) Perhetyön käsikirjaa kirjoittaessani tavoitteenani on ollut lukijan opettamisen sijasta tarjota lukijalle uusia ajatuksia ja asiakaslähtöinen näkökulma työskentelyyn ja näin vaikuttaa perhetyön laatuun. Lisäksi tavoitteenani on ollut tiedon löytyminen helposti ja nopeasti. Haasteena perhetyön käsikirjan suunnittelussa olivat epätietoisuus perhetyön sisällöstä ja alkamisajankohdasta. Suunnitellessani ja kirjoittaessani perhetyön käsikirjaa, henkilökuntaa perhetyöhön vasta rekrytoitiin. Osallistuessani henkilökunnan rekrytointiin, havaitsin mahdollisten lukijoiden olevan persoonallisuudeltaan sekä tiedoiltaan ja taidoiltaan hyvin erilaisia. Niinpä muodostin kuvitteellisen käsikirjan lukijakunnan työhaastatteluun kutsutuista henkilöistä saamaani käsityksen perusteella.

Vilkka ja Airaksinen (2004, 40) kehottavat pyytämään valmiin produktion käytettävyydestä, selkeydestä ja ammatillisesta merkittävydestä palautetta kohderyhmältä. Työelämäohjaajani lisäksi valitsin yrityksen henkilökunnasta kaksi työntekijää, jotka lukivat käsikirjaa sen työstämisen eri vaiheissa. Valintaani vaikuttivat työntekijöiden koulutus ja työkokemus, joiden perusteella katsoin heidät sopiviksi arvioimaan käsikirjan sisältöä, ulkoasua ja käytettävyyttä. Sain heiltä muutos- ja lisäysehdotuksia käsikirjan sisältöön, joista suurimman osan toteutin. Lisäksi saamani palaute auttoi rajaamaan käsikirjan sisällön laajuutta. Valmista käsikirjaa arvioi kolme yrityksen työntekijää, joista yksi oli esimiesasemassa ja kaksi työskenteli työntekijätasolla.

Saamani palaute oli pääosin myönteistä. Sisällysluetteloä pidettiin selkeänä ja loogisena. Palautteenantajat kokivat löytävänsä tarvitsemansa tiedon helposti. Kuvien, värien, korostusten ja raamien koettiin lisäävän käsikirjan elävyyttä, mikä oli yksi toimeksiantajan käsikirjaan liittyvistä toiveista. Palautteen antajat eivät kokeneet tehokeinojen käyttöä liialliseksi, vaikka käsikirjaa työstäessäni välillä sitä

epäilin. Myös yrityksen organisaatiokuvauksesta sain myönteistä palautetta. Yrityksen aikaisemmissa kirjallisissa materiaaleissa ei organisaatiokuvausta ole ollut ja sen lisäämistä muun muassa yrityksen perhekotien perehdytyskansioihin ehdotettiin. Perhetyön prosessikuvaukset sekä kaavioina että tekstimuodossa saivat kiitosta ytimekkyydestään.

Kuten myös itse olin pohtinut, nähtiin käsikirjan heikkoutena verkkosivuille vievien linkkien ajantasaisuuden ja toimivuuden testaaminen ja verkkoyhteyden toimintahäiriöt PDF-tiedostoa käytettäessä. Linkit verkkosivuille koettiin toisaalta myös positiivisina. Sivustolla olevan tiedon ajantasaisuudesta huolehtii ylläpitäjä. Linkitykset vähentävät käsikirjan sivumäärää ja mahdollistavat rajattoman määrän tietoa. Käsikirjasta saamani palautteen perusteella testasin verkkosivuille vievien linkkien toimivuuden kahden kuukauden kuluttua käsikirjan valmistumisesta. Kaikki käsikirjassa olevat linkit olivat edelleen toimivia. Aikaa linkkien toimivuuden testaamiseen kului noin kaksikymmentä minuuttia. Aika saattaa tuntua pitkältä, mutta esimerkiksi kolmen kuukauden välein kaksikymmentä minuuttia työvälineen käyttökuntoisena pitämiseen on mielestäni kohtuullinen aika. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen verkkosivuille vievien linkkien toimivuuden testaaminen on toimeksi antaneen yrityksen vastuulla.

Palautteissa ehdotettiin myös isien huomioimista enemmän käsikirjan sisällössä. Sisältöä suunnitellessani en ole halunnut korostaa isyyttä tai äitiyttä vaan vanhemmuutta, sillä perheet ovat moninaisia. Vaikuttaa siltä, että perinteisen ydinperhemallin lisäksi yhä suurempi osa lapsista kasvaa yksinhuoltaja- ja uusperheissä, adoptioperheissä, sateenkaari- ja apilaperheissä tai sijaisperheissä.

Kokonaisuudessaan käsikirja koettiin monipuoliseksi ja kattavaksi sekä selkeäksi ja helppolukuiseksi. Palautteen antajat kokivat voivansa soveltaa käsikirjaa eri tavoin omiin tarpeisiinsa. Käsikirja mainittiin erinomaiseksi välineeksi uuden työntekijän perehdyttämisessä. Lisäksi käsikirjan kanssa on helppo aloittaa työskentely uuden perheen kanssa. Opinnäytetyöprosessin aikana nousseiden ajatusten ja käsikirjasta saamani palautteen perusteella nostan jatkokehittämisehdotukseksi yrityksen perhetyön sisältöä ja prosessin etenemistä avaavan, perheille

tarkoitettun vihkosen laatimista. Vihkosen suunnittelussa ja toteutuksessa tulisi huomioida lukijana koko perhe, mutta erityisesti lapset, isiä unohtamatta.

6 POHDINTA

6.1 Yhteenveto

Perhetyön käsikirja valmistui ajankohtaan, jolloin erilaisten perhetyön palvelujen kehittäminen ja uudelleen arviointi ovat lainsäädännön muutoksien ja yhteiskunnan taloudellisen tilanteen vuoksi ajankohtaisia. Käsikirjan tarkoituksena on lyhyiden lukujen avulla johdatella lukija aiheeseen ja tarjota mahdollisuus verkkosivuille vievien internet-linkkien avulla uuden tiedon löytämiseen ja vanhan tarkistamiseen ja näin parantaa henkilökunnan tietämystä erilaisista perhetyön mahdollisuuksista. Vaikka perhetyön käsikirja on tehty tietyn yrityksen käyttöön eikä se ole julkinen, voidaan sen tuoman hyödyn mielestäni katsoa siirtyvän koko yhteiskuntaa hyödyttäväksi yrityksen perhetyön kehittämisen ja laadukkaan toteuttamisen kautta. Perhetyön käsikirjaa on sen valmistumisen jälkeen käytetty toimeksi antaneen yrityksen perhetyön laatukäsikirjan suunnittelun pohjana.

Keskeinen osa perhetyön käsikirjan sisältöä on Onnentupa Oy:n perhekotien tarjoaman perhetyön prosessikuvaus. Prosessien kuvaaminen on tärkeä laadunhallinnan keino ja toiminnan läpinäkyvyyden varmistaja. Prosessikuvaus sitouttaa koko organisaation toteuttamaan hyvää toimintaa. Prosessikuvausten avulla voidaan eri toimintoihin liittyvät yksityiskohdat nivoa toisiinsa ja ne auttavat havaitsemaan kehittämisen paikat organisaation toiminnassa. Prosessikuvaus auttaa työntekijöitä ymmärtämään oma roolinsa osana kokonaisuutta. Kun prosessin kulku on kuvattu kirjallisesti tai visualisoitu kaaviona, on sitä helpompi arvioida. Työprosessin kuvaus ja sen hyödyntäminen johtavat palvelun laadun jatkuvaan parantamiseen. (Rousu & Holma 2004, 51–52.)

6.2 Työn eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistoiminnan ja tutkimuksen arvot ja intressit poikkeavat jossain määrin toisistaan. Tutkimuksen keskeinen ihanne on riippumattomuus. Kehittämistoimin-

nassa kysymys riippumattomuudesta on ongelmallisempi. Kenen intressiä kehittämistoiminta palvelee ja kuka asettaa tavoitteet? Kehittämisessä on aina kysymys intresseistä. (Toikko & Rantanen 2009, 44.) Kehittämisessä luotettavuus tarkoittaa käyttökelpoisuutta. Kehittämis toiminnan yhteydessä syntyvän tiedon tulee olla todenmukaisuuden lisäksi myös hyödyllistä. (Toikko & Rantanen 2009, 121–122.) Tutkimuksen tekoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä. Tutkimusaiheen valinta on jo eettinen ratkaisu. Aiheen valinnassa tulee pohtia kenen ehdoilla aihe valitaan ja miksi työhön ryhdytään? (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 23–24.) Näitä kysymyksiä pohdin opinnäytetyöni aloittamisesta lähtien. Olihan opinnäytetyöni toimeksiantaja yritys, jossa itse työskentelen. Yhteiskunnassa valitseva tilanne, kuntien talous ja muutospaineet sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä uudistuva lainsäädäntö heijastuvat väistämättä yksityisiä perhetyön palveluita tuottavien yritysten toimintaan. Muutokset lainsäädännössä vaikuttavat palveluiden tarjontaan ja kysyntään sekä laatukriteereihin. Yritysten on ennakoitava ja kehitettävä uusia palveluita pysyäkseen kilpailussa mukana. Vaikka sosiaali- ja terveysalan palvelurakenteen muutoksen taustalla vaikuttanut uusliberalistinen ajattelu edellyttää palvelujen tehokkuutta ja kustannusten laskua, ei palveluiden kehittäminen kuitenkaan voi tapahtua vain palveluiden tuottajien näkökulmasta tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Onnistunut perhetyö lähtee asiakasperheen tarpeista, huomioi sekä perheiden että perheenjäsenten yksilöllisyyden ja vaatii aitoa dialogisuutta. Perhetyössä tulee huomioida etenkin lasten osallisuus ja lapsen äänen kuuleminen.

Näen opinnäytetyöni perhetyön näkökulmasta yhteiskunnallisesti merkittävänä. Perhetyön käsikirjan punaisena lankana on saattaa lukija pohtimaan omaa toimintaansa ja sen merkitystä perheiden kohtaamisessa dialogisuutta ja perheiden osallisuutta ja moninaisuutta korostaen. Perhetyössä pyritään perheiden hyvinvoinnin lisäämiseen, huostaanottojen vähentämiseen ja perheiden jälleenyhdistämiseen. Aina se ei kuitenkaan ole mahdollista. Onnistuessaan perhetyö vähentää yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia ja parantaa etenkin lasten elämänlaatua.

Olen pyrkinyt noudattamaan yleisesti hyväksytyjä tutkimuseettisiä periaatteita opinnäytetyöni kaikissa vaiheissa. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkimuksen teossa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä sen kaikissa vaiheissa. Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota viittauskäytänteiden tarkkuuteen, oltava lähdekriittinen ja vältettävä plagiointia, joka tullut helpommaksi internetin myötä. Myös yleisen tiedon ja erityisen tiedon välinen rajanveto etenkin internetissä olevaa aineistoa käytettäessä saattaa olla ongelmallista. (Hirsjävi, Remes & Sajavaara 2009, 122.) Oman asiantuntijuuden lisääntyessä on käytännössä usein hankalaa erottaa toisistaan yleinen tieto, oman ammattialan ammatillinen yleistieto ja ammattialan erityistieto (Vilka & Airaksinen 2004, 78). Vaikka tieto perhetyön käsikirjaa suunnitellessani ja opinnäytetyöraporttia kirjoittaessani on tuntunut omaltani, olen pyrkinyt löytämään lähdeaineistoa tiedon tueksi. Viittauskäytänteiden tarkkuuteen olen pyrkinyt parhaan taitoni mukaan.

Opinnäytetyön luotettavuuden kannalta haasteelliseksi muodostui myös lakimuu-
tosten voimaantulo kesken opinnäytetyöprosessin. Lähdekirjallisuus ja uusi lain-
säädäntö eivät kaikilta osin enää kohdanneet. Kuntien verkkosivustoilta löytyi
yleistä tietoa sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön ja lapsiperheiden kotipalve-
lun järjestämisestä, mutta tutkittua tietoa ja kirjallisuutta perhetyön toteutuksesta
ja vaikuttavuudesta ei ollut vielä saatavilla.

6.3 Ammatillinen kasvu

Kun arvioin ammatillista osaamistani ennen opinnäytetyön aloittamista ja nyt, on
siinä tapahtunut selvää kehitystä. Motivaatitani opinnäytetyöprosessin aikana
on lisännyt yhteys työelämään ja mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin ja luoviin
ratkaisuihin käsikirjan ulkoasua suunnitellessani ja tehdessäni. Prosessin aikana
olen saanut soveltaa oppimiani asioita. Koko prosessin ajan olen oppinut myös
uutta. Oma perhetyön osaamiseni on lisääntynyt valtavasti perehtyessäni opin-
näytetyöaineistoon. Kehittämistyöhön osallistumisen kautta olen saanut onnistu-

misen kokemuksia ja varmuutta osallistua erilaiseen suunnittelu- ja kehittämistyöhön myös tulevaisuudessa. Opinnäytetyöprosessille asettamieni henkilökohtaisten oppimistavoitteiden voidaan siis katsoa toteutuneen.

Olen havainnut myös ettei suunnitelmallinen työskentely ole vahvimpia ominaisuuksiani, vaikka olen niin uskonut. Olin usein suunnittelut perehtyväni tiettyyn aineistoon ja kirjoittavani tietyn otsikon alle, mutta käytännössä pysyin harvoin tässä suunnitelmassa. Siirryin lähdekirjasta ja otsikosta toiseen sekä muokkasin aiemmin kirjoittamaani tekstiä sitä mukaan, kun uusia ideoita syntyi. Siirryin toisinaan kesken opinnäytetyöraportin kirjoittamisen tekemään perhetyön käsikirjaa ja kesken käsikirjan tekemisen opinnäytetyöraportin kirjoittamiseen. Tästä johtuen opinnäytetyön tekemiseen kului huomattavasti enemmän aikaa kuin, jos työskentelyni olisi ollut järjestelmällisempää. Mutta tämä oli lopulta itselleni sopivampi tapa työskennellä ja antoi enemmän tilaa luovuudelle, jota en ole pitänyt ensisijaisena ominaisuutenani.

Ammatillinen kasvu on prosessi, joka alkaa ennen kouluttautumista ammatin valinnalla, jatkuu koulutusaikana ja edelleen työelämässä. Ammatillisen kasvun myötä yksilö omaksuu tiedolliset, taidolliset ja toiminnalliset valmiudet ammatissa toimimiseen. Ammatillisen kasvun myötä yksilö kykenee myös kehittämään ammatissa toimimisen käytäntöjä. Ammatillinen kasvu on osa ihmisenä kehittymisen prosessia, jota tukee yksilön pyrkimys kehittää omaa toimintaansa. Ammatillinen kasvu ja kehittyminen ilmenevät aina tietyssä kontekstissa. (Järvinen ym. 2012, 226–227.) Reflektointi on oleellinen osa ammatillista kasvua. Reflektoinnilla tarkoitetaan yksilön oman toiminnan ja toiminnan taustalla olevien menettelytapojen tarkastelua ja arviointia. (Järvinen ym. 2012, 232–233.) Opintojeni ja opinnäytetyöprosessini eri vaiheissa olen huomannut ajattelutapani muuttuneen vähitellen aikaisempaa asiakaslähtöisemmäksi. Dialogisuus, osallisuus ja lapsen äänen kuuleminen ovat saaneet uudenlaisen merkityksen työskentelyssäni. Suhtautumiseni omien asenteideni ja toimintatapojeni muuttamiseen on myönteisempää kuin aikaisemmin. Muutosta on tiedon lisääntymisen ohella tukenut opinnäytetyöstä saamani rakentava ja myönteinen palaute.

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja osoittaa opiskelijan valmiuksia soveltaa tietojaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvässä käytännön asiantuntijatehtävissä. Opinnäytetyöprosessin tarkoitus on tukea opiskelijan ammatillista kasvua ja tehdä hänen osaamistaan näkyväksi. Sosionomin ammatillisen asiantuntijuuden kehittymistä opintojen eri vaiheessa ohjaavat valtakunnallisesti määritellyt koulutusaloittaiset erityisosaamisvaatimukset eli kompetenssit. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 22.) Nämä kompetenssit ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä johtamisosaaminen (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010). Peilattessani omaa ammatillista kasvuani näiden kompetenssien kautta, voin todeta niiden tulevan näkyviksi sekä opinnäytetyöni produktiossa että tässä opinnäytetyöraportissa.

Sosionomin kompetenssit tulevat näkyviksi opinnäytetyöni teoreettisen viitekehysten, perhetyön käsikirjan sisältövalintojen ja aiheen lähestymisnäkökulman kautta. Perhetyön prosessikuvaus, dialogisuuden merkityksen ja perheiden osallisuuden sekä perheiden erilaisuuden huomioimisen korostaminen osoittavat sekä sosiaalialan eettistä että asiakastyön osaamistani. Kykyäni reflektoida ja siirtää oppimaani käytäntöön osoittavat työkokemuksen ja opintojen aikaisten harjoittelukokemusten vaikutukset opinnäytetyön sisällön valinnassa. Palvelujärjestelmäosaamiseni kehittyi ennalta ehkäisevään työskentelyyn, dokumentointiin ja perhetyötä ohjaavaan lainsäädäntöön perehtyessäni. Yhteiskunnassa valitsevan tilanteen, kuntien talouden ja sosiaali- ja terveystalouden muutospaineiden ajankohtaisuuden esille nousu opinnäytetyön lähdeaineistosta sekä uudistuvan lainsäädännön vaikutukset vaikuttivat merkittävästi kriittiseen ja osallistavaan yhteiskuntaosaamiseeni. Opinnäytetyöraportin ja perhetyön käsikirjan lähdeaineiston etsiminen, rajaaminen ja kriittinen arviointi harjaannuttivat tutkimuksellista kehittämisosaamistani. Rajaamisesta ja arvioinnista huolimatta lähdeluettelosta muodostui melko laaja. Opinnäytetyöprosessini voi katsoa kehittäneen myös johtamisosaamistani tarjoamalla opinnäytetyöni tuotannon avulla mahdollisuuden kehittää toimeksi antaneen yrityksen perhetyön osaamista, työyhteisöä ja perhetyön palveluprosessia.

LÄHTEET

- Aaltonen, Tapio & Junkkari Lari 2003. Yrityksen arvot & etiikka. Helsinki: WSOY.
- Airio, Ilpo 2010. Avioero suomalaisen tapaan. Lähivanhemman ja lasten taloudellinen selviäminen avioerosta Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 196–214.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. 8. painos. Helsinki: Stakes.
- Faurie, Maija & Kalliomaa-Puha, Laura 2010. Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28–61.
- Hatva, Anja 2006. Sisältö ohjaa muotoa. Teoksessa Raimo Jussila; Eero Ojanen & Taija Tuominen (toim.) Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura, 79–90.
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes.
- Hiitola, Johanna 2015. Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampere: Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. Viitattu 24.9.2015. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96664/978-951-44-9721-6p.pdf?sequence=1>.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Hurtig, Johanna 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttamien. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 237–249.
- Jussila, Raimo 2006. Mitä tietokirjallisuus on. Teoksessa Raimo Jussila; Eero Ojanen & Taija Tuominen (toim.) Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura. 12–32.
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen, Arja 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Karvo, Leena 2004. Esipuhe. Teoksessa Anna-Maija Puroila (toim.) Kehittyvä perhetyö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 1–2.
- Kuronen, Marjo 2003. Eronnut perhe? Teoksessa Hanne Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 103–120.
- Kääriäinen, Aino 2008. Muuttuva ja muuttumaton vanhemmuus. Aino Kääriäisen puheenvuoro Lastensuojelupäivillä Jyväskylässä. 7.10.2008. Viitattu 25.8.2015. http://www.lskl.fi/files/142/Muuttuva_ja_muuttumaton_vanhemmuus_AinoKaariainen.pdf.
- Laaksonen, Maarit; Kääriäinen, Aino; Penttilä, Marja; Tapola-Haapala, Maria; Sahala, Heli; Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 23.8.2015. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>.
- Laine, Seppo; Heino, Liisa & Pärnä, Katariina 2010. Perhekuntoutuksen moniammatilliset käytännöt. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö.
- Lainiala, Lassi 2010. Perhepolitiikan uudet tuulet – Perheen paluu. Perhebarometri 2010. Väestöntutkimuslaitos – Katsauksia E 39/2010. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361, 8.4.1983. Viitattu 28.8.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.
- Laki yksityistä sosiaalipalveluista 2011/922, 22.7.2011. Viitattu 15.3.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110922>.
- Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007. Viitattu 28.8.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Lähteinen, Sanna & Kehus, Jenni 2015. Perheleirit – sosiaalityötä leirinuotiolla ja vertaisryhmissä. Teoksessa Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Pekka Ojaniemi (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. Tallinna: United Press Global, 217–245.
- Miller, Helena & Törrönen, Maritta 2010. Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 67–87.
- Myllärniemi, Annina 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytännönä –jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA: Heikki Waris-instituutti.
- Nappula 2015. Necora Systems Oy. Viitattu 31.8.2015. <http://www.nappula.fi/>.
- Niemelä, Anne 2015. Toivon Kartano Oy:n kehitysjohtaja Anne Niemelän konsultaatio perhekuntoutusyksikkö Perhe Pirtissä Kiimingissä 13.4.2015.
- Niemelä, Pauli 2011. Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–43.
- Nurminen, Minna 2008. Perhetyön prosessi-käsikirja. Lasten 7. Ylä-Pirkanmaan lastensuojelun kehittämishanke. Viitattu 29.8.2015. http://www.juupajoki.fi/perusturva/lastensuojelu/Perhetyon_prosessi_kasikirja.pdf.
- Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7–38.
- Olsson, Karin 2010. Perhekuntoutus lapsen ja vanhempien tukena. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet

- perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 7–10.
- Onnentupa Oy:n perhekodit 2012. Laatukäsikirja.
- Onnentupa Oy:n Perhekodit i.a. Esite.
- Onnentupa Oy:n perhekotien perhetyö i.a. Esite. Viitattu 5.8.2015.
<http://www.onnentuvanperhekodit.fi/Perhetyon1.7.pdf>.
- Paajanen, Pirjo 2007. Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisen käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007. Helsinki: Väestöliitto.
- Puroila, Anna-Maija 2004. Vanhemmat ja ammattilaiset kohtaavat – syntykö yhteistyötä? Teoksessa Anna-Maija Puroila (toim.) Kehittyvä perhetyö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 12. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 4–21.
- Reijonen, Mikko 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–15.
- Rentola, Marketta 2006. Hyvä opas. Teoksessa Raimo Jussila; Eero Ojanen & Taija Tuominen (toim.) Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura, 92–107.
- Rintala-Koskinen, Aino 2003. (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hanne Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.
- Rousu, Sirkka & Holma, Tupu 2004. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Rousu, Sirkka 2015. Lastensuojelija. Viitattu 20.9.2015. <http://lastensuojelija.blogspot.fi/2015/01/lapsiperheiden-tukipalveluihin.html>.
- Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Satka, Mirja 1994. Hyvinvointivaltion rakentajat. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 301–330.

- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto i.a. Viitattu 11.3.2015.
http://www.valvira.fi/luvat/yksityisen_sosiaalihuollon_luvat/ilmoituksenvarainen_toiminta.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Uuteen sosiaalihuoltolakiin liittyvät muutokset sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kuntainfo 4/2015. Viitattu 28.8.2015. <http://stm.fi/documents/1271139/1427058/sosiaalihuoltolaki.pdf/b37fa129-049b-479c-a27f-b459e41b3b42>.
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010. Esitys sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetensseista. Viitattu 19.9.2015. <http://www.diak.fi/opiskelu/harjoittelu/Documents/Sosiaaliala.pdf>.
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015. Viitattu 15.9.2015. <http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>.
- Sosiaalihuoltolaki 2014/1301, 31.12.2014. Viitattu 7.4.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.
- Söderlund, Liisa 2005. Asiantuntija visuaalista. Teoksessa Matti Karhu, Liisa Salo-Lee, Jorma Sipilä, Mervi Selänne, Liisa Söderlund, Taina Uimonen & Päivi Yli-Kokko (toim.) Asiantuntija viestii: ajatuksesta vaikutukseen. Helsinki: Infoviestintä, 271–295.
- Talentia ry 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 6. painos. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.
- Taskinen, Sirpa 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.a Viitattu 15.3.2015. [http://www.thl.fi/tilastot/tietokannat/Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet hakusana:avohuolto](http://www.thl.fi/tilastot/tietokannat/Tilasto- ja indikaattoripankki_SOTKANet_hakusana:avohuolto).
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.b. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 18.8.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo/perhetyon-prosessi#otsikko2>.

- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.c. Lapsen ja perheen osallisuus. Vammais- palvelujen käsikirja. Viitattu 23.8.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/lapsen-oikeudet/lapsen-ja-perheen-osallisuus>.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.d. Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 23.8.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.e. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Lapset, nuoret ja perheet. Viitattu 23.8.2015. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-japerheet/tyon_tueksi/varhaisen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.f. Perhetyö. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 28.8.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a.g. Lapsiperheiden kotipalvelu. Lapset, nuoret ja perheet. Viitattu 20.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/kotipalvelu>.
- Tilastokeskus i.a. Viitattu 15.1.2015. <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>.
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere: Tampere University Press.
- Tulensalo, Laura & Ylä-Herranen Tiina 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.). Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44, 22–35.
- Uimonen, Taina 2005. Asiantuntija kirjoittaa. Teoksessa Matti Karhu, Liisa Salo-Lee, Jorma Sipilä, Mervi Selänne, Liisa Söderlund, Taina Uimonen & Päivi Yli-Kokko (toim.) Asiantuntija viestii: ajatuksesta vaikutukseen. Helsinki: Infoviestintä, 208–270.
- Uusimäki, Mervi 2005. Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

- Vanhala, Sinikka; Laukkanen, Mauri & Koskinen, Antero 2002. Liiketoiminta ja johtaminen. 3. uudistettu painos. Helsinki: Ky-palvelu Oy.
- Vidén, Sari 2007. Ammattilaisten neuvot vanhemmille. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 106–127.
- Viitala, Riitta & Jylhä, Eila 2013. Liiketoimintaosaaminen. Menestyvän yritystoiminnan perusta. Helsinki: Edita.
- Vilén, Marika; Seppänen, Paula; Tapio, Nina & Toivanen, Riikka. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Ylitalo, Pertti (toim.) 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.